

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la Investigació, 2009)

**L'eficàcia rehabilitadora
de la pena de treballs
en benefici de la comunitat**

Avaluació del model d'execució
a la província de Barcelona

Autora

María Contreras Román

Any 2010

**L'EFICÀCIA REHABILITADORA DE LA PENA DE
TREBALLS EN BENEFICI DE LA COMUNITAT.**

**Avaluació del model d'execució
a la província de Barcelona**

María Contreras Román

Treball dirigit pel Prof. Josep Cid i realitzat amb el suport
dels alumnes de Criminologia de la UAB

Setembre 2010

Ajuts a la recerca en l'àmbit de l'execució penal
Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada
(Resolució JUS/4122/2008, de 19 de desembre)

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Índex

1. Introducció: la pràctica basada en la evidència científica.....	7
2. Presentació de continguts	10
3. L'aplicació de la pena de TBC al nostre sistema de penes.....	12
3.1 Regulació legal del TBC al nostre sistema penal	12
3.2. Evolució de l'aplicació del tbc al nostre sistema penal	17
3.3. El perfil de les persones condemnades a TBC.....	24
4. Objectius del treball de recerca	28
5. Els resultats de les investigacions: què funciona	30
5.1. La valoració positiva del penat sobre el treball realitzat.....	32
5.1.1. Percepció d'utilitat del treball exercit pels seus beneficiaris	33
5.1.2. Percepció d'utilitat del treball exercit pel propi penat	34
5.2. La supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials	34
5.3. La percepció de justícia processal	36
5.4. La intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat.....	37
6. Recerca qualitativa sobre la percepció dels penats que han finalitzat el compliment d'un TBC.....	39
6.1. El model d'anàlisi.....	39
6.2. La població objecte d'estudi.....	40
6.3 la mostra.....	46
6.4. L'entrevista	49
6.5. Anàlisi de les dades.....	51
6.6. Resultats.....	52
6.6.1. Resultats sobre la valoració del treball realitzat	52
6.6.2. Resultats respecte a la supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials.....	57
6.6.3. Resultats sobre la percepció de la justícia processal.....	58
6.6.4. Resultats respecte la intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat....	62
6.7. Conclusions de la recerca.....	63
6.7.1. Valoració del penat sobre el treball realitzat	63
6.7.2. Supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials	65
6.7.3. Percepció de la justícia processal.....	66
6.7.4. Intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat	67
7. Projecte pilot d'execució de la pena de TBC dins del context de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)	70
7.1. Justificació del projecte.....	70

7.2. Fases del projecte.....	71
7.2.1. Ampliació del catàleg de places de TBC a la UAB.....	71
7.2.2. Elecció d'expedients a executar	72
7.2.3. Primeres entrevistes.....	73
7.2.4. Assignació de places.....	74
7.2.5. Formalització del pla de treball.....	74
7.2.6. Seguiment.....	75
7.2.7. Entrevista de tancament.....	76
7.3. Resultats del projecte pilot.....	77
7.3.1. Pel que fa a la capacitat professional dels alumnes de la llicenciatura de Criminologia participants en el projecte.....	77
7.3.2. Pel que fa a la utilitat de generar vies innovadores d'execució, tot potenciant la posada en pràctica dels resultats de l'evidència científica.....	77
7.3.3. Pel que fa a l'anàlisi comparatiu de la percepció dels penats sobre la presència durant el compliment dels elements amb més potencial rehabilitador.	78
8. Valoracions finals i propostes	81
9. Bibliografia	84
10. Annex.....	88
ANNEX 1. El model d'entrevista.....	89
ANNEX 2. La fitxa de recollida de dades.....	93
ANNEX 3: Catàleg de places generades a la UAB pel desenvolupament del projecte pilot....	96
ANNEX 4: Valoració del tipus d'intervenció en TBCs per delictes contra la seguretat	97

Agraïments:

Vull mostrar el meu més sincer agraïment a totes aquelles persones que m'han acompanyat fins aquí en el meu aprenentatge professional pels seus ensenyaments, molt especialment a Josep Cid, director d'aquest treball d'investigació, per les seves converses i pels seus consells però, sobretot, per la seva confiança en mi.

Gràcies a Anna Meléndez, per la seva col·laboració amb les entrevistes dels penats durant la fase inicial del projecte. Gràcies a Aina Ibàñez pel seu sentit del companyonia i la seva ajuda amb el català. Gràcies a tots els alumnes del Pràcticum de Criminologia que han participat en el projecte pilot d'execució de Treballs en Benefici de la Comunitat dins del context de la UAB. I, especialment, gràcies a Eugènia Albani, per la seva motivació i entrega, ja que sense la seva ajuda aquesta investigació no hauria estat possible.

Gràcies al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada per valorar que aquest projecte podia resultar interessant i concedir-me un lloc en les seves ajudes a la investigació.

Gràcies al Servei de Mesures Penals Alternatives, en especial a l'EMPA 5, pels més de quatre anys compartits, pel compromís social amb el que s'han entregat a la seva feina i pel seu esperit de millora personal i professional.

I gràcies a la meva família, per la seva estima, sempre.

1. Introducció: la pràctica basada en la evidència científica

Davant el gran creixement que ha experimentat l'aplicació de la pena de Treballs en Benefici de la Comunitat (TBC d'aquí en endavant) durant els últims anys a Espanya, creiem necessari parar-nos a reflexionar sobre les implicacions d'aquesta pena, la seva justificació com a resposta punitiva, la seva eficàcia i, en particular, si el model actual d'execució del TBC reuneix els elements necessaris per potenciar el valor d'aquesta pena com a eina per reduir el risc de reincidència de les persones condemnades.

Per realitzar aquest anàlisi d'una manera rigorosa, creiem que seria necessari comptar dins el nostre sistema de justícia penal amb un conjunt de mecanismes estandarditzats que ens facilitessin la tasca d'avaluar els diferents indicadors d'eficàcia d'aquesta pena. En aquest sentit, hauríem de poder conèixer les circumstàncies reals de finalització dels expedients judicials, per saber si el TBC ha estat realitzat verdaderament o si l'expedient s'ha arxivat per prescripció de la condemna o per l'incompliment del penat, però no existeix cap sistema estandarditzat per diferenciar aquestes dades. Així mateix, seria important conèixer les taxes de reincidència dels penats que han complert una pena de TBC, per saber si han tornat a estat condemnats posteriorment, però no existeix cap recerca al nostre país sobre la matèria. I, sobre tot, creiem que s'hauria de poder mesurar els canvis que el compliment de la condemna produeix en el comportament futur dels subjectes penats, per conèixer quina és la capacitat de la pena per assolir el comportament conforme a dret del penat.

Aquesta idea sobre l'eficàcia de la pena de TBC i el debat criminològic que existeix al respecte, no es va tenir en compte pel legislador quan es van elaborar les reformes en matèria de violència de gènere (2003) i delinqüència viària (2007) que van incloure la pena de TBC com a pena directa opcional, ni tampoc es va utilitzar per abordar la reforma reglamentària de 2009 sobre les normes que han de regir pel compliment del TBC, havent optat el legislador per dissenyar un model d'execució més centrat en plantejaments formals que en continguts substantius.

No obstant, avui en dia, en qualsevol àmbit de les ciències socials, de la salut, educatives o del comportament, s'accepta una corrent científica denominada ***“pràctica basada en l'evidència”*** que propugna la necessitat que els tractaments i programes que s'apliquen a la pràctica, sigui quin sigui el seu àmbit, han d'estar fonamentats en els resultats d'eficàcia dels estudis valoratius, és a dir, en l'evidència científica.

En l'àmbit de la delinqüència i la intervenció amb delinqüents correspon a la Criminologia buscar aquesta evidència científica a partir de l'estudi rigorós dels programes i polítiques en ús per tal d'assessorar sobre quines són les més eficaces per assolir les finalitats que té assignades la pena, i en particular, la reducció dels nivells de delinqüència mitjançant la relació especial que vincula el subjecte condemnat amb el sistema penal durant el compliment.

En aquesta corrent del *“què funciona”* s'emmarca la investigació que aquí es presenta. El treball inclou un repàs per la situació actual de l'aplicació del TBC (incloent les últimes reformes legislatives i el perfil de les persones condemnades), un apropament als resultats sobre l'eficàcia de la pena de TBC en la literatura criminològica internacional, una recerca qualitativa amb penats que van finalitzar un TBC a Barcelona per conèixer la seva percepció sobre el compliment, un projecte pilot d'execució de TBC dins del context de la Universitat Autònoma de Barcelona amb la participació d'alumnes de la llicenciatura de Criminologia i l'experiència viscuda per qui escriu aquestes paraules, una andalusa arrelada a Barcelona des de 2004, apassionada per la criminologia i l'execució penal comunitària, que ha treballat per al Servei de Mesures Penals Alternatives a la província de Barcelona durant quatre anys i que es planteja realitzar un doctorat per estudiar més sobre l'eficàcia d'aquestes penes alternatives a la presó, convençuda del seu potencial per assolir el desistiment en la delinqüència de les persones que infringeixen la llei.

¿L'objectiu de tot aquest treball? Avaluar el model actual d'execució de la pena de Treballs en Benefici de la Comunitat en el nostre sistema penal, i posar-lo en contrast amb els resultats de les investigacions que, en el context internacional, ja han ressaltat quins elements haurien d'estar presents per potenciar la seva eficàcia, per tal de poder fer propostes de millora en cas que es detectin algunes mancances.

Creiem que avaluar el model d'execució del TBC des de l'evidència és crucial, fonamentalment quan volem aconseguir que l'Administració de Justícia inverteixi només en programes penals ben contrastats empíricament, quan volem que els subjectes condemnats no tornin a delinquir, i quan per assolir això necessitem professionals que disposin d'informació contrastada i precisa sobre quin tipus d'intervenció pot ser més eficaç per treballar amb els penats en el seu dia a dia.

2. Presentació de continguts

Iniciem aquest treball amb un anàlisi contextual de l'aplicació de la pena de Treballs en Benefici de la Comunitat per tal de facilitar l'enteniment de les bases sobre les que s'assenta el nostre treball d'investigació. Aquest anàlisi inclou un repàs de la regulació legal en el marc del sistema de penes de l'estat espanyol, una classificació de les diferents etapes per les que ha passat l'aplicació dels TBC durant els darrers anys i una aproximació al perfil criminològic de les persones condemnades a aquesta resposta punitiva.

Continuem el nostre treball fent un recopilatori de les investigacions que en el context internacional han buscat conèixer si les penes comunitàries, en general, i la pena de treballs en benefici de la comunitat, en particular, són una resposta penal eficaç per reduir la reincidència de les persones sotmeses a elles, ja que els resultats d'eficàcia d'aquestes recerques ens proporcionen la base per les nostres hipòtesis.

A continuació presentem el nostre treball de recerca. Realitzat en dues fases, la primera es va realitzar durant l'any 2009 i es va centrar en la realització d'entrevistes individuals a una mostra de 24 penats que van finalitzar el compliment d'una pena de TBC durant el tercer trimestre de 2008 a la província de Barcelona. El nostre objectiu era conèixer la percepció dels penats sobre l'experiència del compliment, posant especial èmfasi en la seva percepció sobre els factors que l'evidència empírica ha identificat com aquells amb major potencial rehabilitador.

La segona fase s'ha realitzat entre gener i setembre de 2010 i ha consistit en el desenvolupament d'un projecte pilot d'execució de TBC en el que hem intentat potenciar la presència dels elements d'eficàcia esmentats amb l'objectiu de poder comparar les percepcions dels penats participants en el projecte, amb les percepcions dels penats entrevistats inicialment. El projecte s'ha realitzat dins de l'entorn de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB en endavant), hi han participat 16 penats condemnats per delictes contra la seguretat del trànsit a menys de 30 jornades i residents a la comarca, i el seguiment de l'execució ha estat realitzat per alumnes del pràcticum de Criminologia de la UAB, sota la supervisió del Servei de Mesures Penals Alternatives del Departament de Justícia.

Acabem aquest treball exposant les conclusions que es poden extreure de l'estat actual de la pena de TBC en contrast amb els resultats de l'evidència científica sobre els elements amb més potencial rehabilitador, dels resultats de les entrevistes realitzades a la primera fase així com de les del projecte pilot, tot fent-ne algunes propostes de millora.

3. L'aplicació de la pena de TBC al nostre sistema de penes

3.1 Regulació legal del TBC al nostre sistema penal

La pena de Treball en Benefici de la Comunitat es va incorporar a l'ordenament jurídic espanyol a través de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal que la va incloure en el catàleg de penes privatives de drets i la qualificava com a menys greu o lleu amb una duració de 31 a 180 dies o d'1 a 30 dies respectivament, si bé la duració pot ser de fins a un any (excepcionalment de fins a 2 anys), per la via de la substitució de la pena de presó contemplada per a determinats supòsits.

La Llei Orgànica 15/2003, de 25 de novembre, per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, va afectar la regulació d'aquesta pena en els termes que la seva Exposició de Motius va formular de la següent manera: *“Es potencia i millora substantivament l'eficàcia de la pena de treballs en benefici de la comunitat, no només per la seva aplicació a un major nombre de delictes i faltes, sinó també per la incorporació al Codi Penal del règim jurídic del seu incompliment”*.

El contingut de la pena es troba a l'article 49 del Codi Penal en què la seva redacció actual és conseqüència de l'article únic, apartat 11, de la citada Llei Orgànica 15/2003: els TBC obliguen al penat a **“prestar la seva cooperació no retribuïda en determinades activitats d'utilitat pública que podran consistir, en relació amb els delictes de similar naturalesa al comès pel penat, en tasques de reparació dels danys causats o de recolzament o assistència a les víctimes”**, establint el propi article una sèrie de condicions de compliment amb previsió de les incidències que es puguin produir durant el compliment i de les seves conseqüències.

A través del mandat de l'article 25.2 de la Constitució Espanyola, que proscriu les penes de treballs forçats, els TBC no poden imposar-se sense el consentiment del penat, i és per això que aquesta pena s'estableix sempre en els tipus de la part especial amb caràcter alternatiu a una altra pena. Aquesta voluntarietat que vincula al jutge o al tribunal sentenciador en el moment de la imposició de la pena és jurídicament independent de l'obligació de prestar el treball tan aviat com el Jutge de

Vigilància Penitenciària aprovi la proposta de compliment elevada pels serveis socials penitenciaris¹.

Art. 49 Codi Penal. CONDICIONS DE COMPLIMENT:

1. L'execució es desenvoluparà sota el control del Jutge de Vigilància Penitenciària que, a aquest efecte, requerirà els informes sobre l'acompliment del treball a l'Administració, entitat pública o associació d'interès general en què es prestin els serveis.

2. No atemptarà contra la dignitat del penat

3. El treball en benefici de la comunitat serà facilitat per l'Administració, la qual podrà establir els convenis oportuns a tal fi.

4. Gaudirà de la protecció dispensada als penats per la legislació penitenciària en matèria de Seguretat Social.

5. No se supeditarà a l'assoliment d'interessos econòmics.

6. Els serveis socials penitenciaris, fetes les verificacions necessàries, comunicaran al Jutge de Vigilància Penitenciària les incidències rellevants de l'execució de la pena i, en tot cas, si el penat:

- a. S'absenta del treball durant almenys dues jornades laborals, sempre que això suposi un rebuig voluntari per la seva banda al compliment de la pena.*
- b. Malgrat els requeriments del responsable del centre de treball, el seu rendiment fos sensiblement inferior al mínim exigible.*
- c. S'oposés o incomplís de forma reiterada i manifesta les instruccions que se li donessin pel responsable de l'ocupació referides al desenvolupament de la mateixa.*
- d. Per qualsevol altra raó, la seva conducta fos tal que el responsable del treball es negués a seguir mantenint-ho en el centre.*

Una vegada valorat l'informe, el Jutge de Vigilància Penitenciària podrà acordar la seva execució en el mateix centre, enviar al penat perquè finalitzi l'execució de la mateixa en un altre centre o entendre que el penat ha incomplert la pena. En cas d'incompliment, es deduirà testimoniatge per procedir de conformitat amb l'art.468

7. Si el penat faltés del treball per causa justificada no s'entendrà com a abandó de l'activitat. No obstant això, el treball perdut no se li computarà en la liquidació de la condemna, en la qual s'hauran de fer constar els dies o jornades que efectivament hagués treballat del total que se li hagués imposat.

---

¹ Introducció del informe del Consell General del Poder Judicial (CGPJ) d'aprovació del Projecte pel que es modifica el RD 515/2005, de 6 de maig, pel que s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de TBC i de localització permanent, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat. (19.07.2009).

Després de les reformes del Codi Penal operades per la **Llei Orgànica 11/2003**, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, la **Llei Orgànica 15/2003**, de 25 de novembre, per la que es modifica el Codi Penal, la **Llei Orgànica 1/2004**, de 28 de desembre, de Mesures Integrals contra la Violència de Gènere, i la **Llei Orgànica 15/2007**, de 30 de novembre, per la que es modifica el Codi Penal en matèria de seguretat viària, en l'actualitat porten aparellada l'aplicació d'un TBC com a pena directa els delictes tipificats en els articles 153, 171.4 i .5, 172.2, 244, 379.1, 379.2, 384 i 385, així com les faltes dels articles 618.2, 620, 626, 632.1 i 632.2 (veure quadre resum més endavant).

El darrer mes de juny es va publicar una nova reforma del Codi Penal, provinent de la **Llei Orgànica 5/2010**, de 22 de juny, i que entrarà en vigor el proper 23 de desembre de 2010. Es tracta d'una àmplia reforma on destaca la incorporació de nous delictes com la pirateria, l'assetjament laboral, els suborns, els fraus realitzats en l'esport, els atacs informàtics o la responsabilitat penal de les persones jurídiques, i la incorporació de noves penes com la localització permanent a complir en centre penitenciari o l'establiment del període de seguretat per a delinqüents perillosos.

Pel que fa als treballs en benefici de la comunitat, la nova reforma modifica el caràcter dual de l'elecció del jutge davant dels delictes contra la seguretat viària (abans presó o multa i TBC) donant-li la possibilitat d'escollir entre presó, multa o TBC. Amb aquest aspecte de la reforma sembla que el legislador pretén ajustar millor la penalitat de la resposta davant aquest tipus de delicte, amb una major proporcionalitat amb la conducta comesa, però també i fonamentalment alleujar als jutjats i al serveis d'execució, actualment col·lapsats d'expedients.

Així mateix, amb la reforma de l'any 2010 es modifiquen les penes privatives de llibertat que s'havien establert com a resposta davant la venda de còpies fraudulentes d'obres emparades pel dret d'autor (art. 270) a la reforma del 2003 (top manta) i es substitueixen per penes de multes o de treballs en benefici de la comunitat.

A més de pena originària i alternativa –i, en ocasions, acumulativa a una altra pena–, els TBC operen per dues altres vies que van ser les úniques previstes en la redacció original del vigent Codi Penal: com a modalitat de responsabilitat penal subsidiària en

cas d'impagament de la pena de multa (article 53.1 i 2 CP) i com a forma substitutiva de la pena de presó que no excedeixi d'un any i, excepcionalment, de dos anys (article 88.1 CP).

En el següent quadre es mostra un resum de les vies legals d'aplicació del TBC. Ens hagués agradat poder oferir una tercera columna amb les dades de l'aplicació real del TBC distribuïdes segons la via legal d'aplicació i, especialment, distribuïdes segons el delictes. No obstant, per a la primera opció no existeix cap font disponible i per a la segona opció tampoc existeixen dades per a tots els anys que ens interessin².

---

² Les estadístiques de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), per exemple, ofereixen la distribució de TBC imposats per delictes només fins el 2004. Entre 2005 i 2008 només es poden consultar les dades segons distribució per sexe, edat, nacionalitat i lloc d'imposició. No existeixen dades posteriors al 2008.

Taula 1: Vies legals d'aplicació del TBC

Precepte del CP	Delictes susceptibles de ser condemnats amb TBC
Pena originària o alternativa (pena directa)	Art. 153: Maltractament per violència de gènere o violència domèstica Art. 171.4 i 5: Amenaces en l'àmbit domèstic Art. 172.2: Coaccions en l'àmbit domèstic Art. 244: Robatori d'ús de vehicle (31-90 dies) Art. 270: Venda de còpies fraudulentament d'obres emparades pel dret d'autor (top manta) Art. 379.1: Conducció amb excés de velocitat (31-90 dies), Art. 379.2: Conducció sota els efectes de substàncies/alcohol (31-90 dies), Art. 384: Conducció sense permís o llicència (31-90 dies) Art. 385: Ocasionar risc greu per a la circulació (10-40 dies), Art. 618.2: Incompliment d'obligacions familiars (1-30 dies), Art. 620: Amenaça, coacció, injúria o vexació lleu en l'àmbit familiar (5-10 dies) Art. 626: Deslluïment de béns immobles (3-9 dies) Art. 632: Contra la flora o la fauna, quan no constitueixi delictes (10-30 dies).
Substitució de la pena de multa Art. 51.	A l'establir-se que per cada dues quotes de la pena de multa no satisfetes es substituiran per TBC, on 1 dia de treball es correspon a 2 quotes (la quota diària pot anar des d'un mínim de 2 a un màxim de 400 euros)
Modalitat de compliment de la RPSIM. Art. 53	Modalitat de compliment de la responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa. Per cada dues quotes no satisfetes li corresponen un dia de privació de llibertat i cada dia de privació de llibertat equival a una jornada de TBC.
Substitució de la pena de presó Art. 88 CP	Substitució de la pena de presó de fins a 1 any: els Jutges o Tribunals podran substituir, prèvia audiència de les parts, en la mateixa sentència o posteriorment en interlocutòria motivada, abans d'iniciar la seva execució, les penes de presó que no excedeixin d'un any per multa o per treballs en benefici de la comunitat. Substitució excepcional de la pena de presó de fins a 2 anys per a drogodependents.

3.2. Evolució de l'aplicació del tbc al nostre sistema penal

Un cop revisada la regulació legal del TBC i les possibilitats que l'ordenament jurídic dóna als jutges per imposar aquesta resposta punitiva, creiem interessant aturar-nos en l'anàlisi de l'evolució de la seva aplicació real. I és que des de la seva introducció com a sanció al Codi Penal de 1995, la quantitat i les característiques de la seva aplicació han passat per diverses etapes marcades per les modificacions legislatives esmentades i per altres que esmentarem més endavant. En la nostra opinió, podríem diferenciar fonamentalment tres etapes:

Etapa 1 (del 1995 al 2003):

La primera etapa comprèn el període des de la introducció del TBC al Codi Penal de 1995 fins a les reformes penals operades l'any 2003. Durant aquests anys podem dir que la seva aplicació per part dels jutges va ser quasi anecdòtica.

Les dades sobre el nombre de condemnes de TBC imposades durant aquests anys varien en funció de la font a la que es recorri, però en cap cas se superen el miler de sentències anuals. Així, segons dades elaborades per Blay (2007b) es va anar evolucionant des d'una única condemna imposada l'any 1996 fins les 896 imposades el 2002. Essent el delictes de lesions, segons dades de l'INE, la principal infracció per la qual s'aplicava el TBC.

Etapa 2 (del 2003 al 2007):

Comprèn el període des de l'entrada en vigor de les reformes operades per les Lleis Orgàniques 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, la 15/2003, de 25 de novembre, per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal i la 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

Durant aquest període es produeix un augment significatiu del número de TBC imposats, a causa de les reformes que van incorporar el TBC com a pena directa per algunes infraccions amb una gran incidència a la pràctica, en particular la violència domèstica i de gènere i la conducció sota la influència de begudes alcohòliques.

Tampoc existeixen dades uníviques al respecte amb caràcter nacional, però independentment de la font consultada, aquest increment inicial s'aprecia especialment a partir del 2004 i es consolida durant els anys següents.

Davant d'aquest creixement, no només de l'aplicació dels TBC, sinó també de altres penes alternatives a la presó, el legislador elabora durant aquesta època el Reial Decret 515/2005, de 6 de maig, amb què s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de TBC i de localització permanent, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat.

Així, i tal com va recollir la mateixa exposició de motius, *“advertida la necessitat de modificar l'execució de la pena de TBC per adaptar-la a les reformes del Codi Penal de 2003”*, el Reial Decret va venir a reordenar l'activitat penitenciària amb la finalitat d'atendre, amb els mitjans disponibles en aquell moment, la posada en pràctica més eficaç de la reforma penal produïda, regulant l'assignació de funcions que corresponen als serveis socials penitenciaris en relació a aquesta matèria.

L'execució dels TBC, continuava l'exposició de motius, *“serà facilitada per l'administració penitenciària mitjançant els serveis socials penitenciaris a través de convenis amb les administracions públiques o amb les entitats públiques o privades que desenvolupen activitats d'utilitat pública, [...] tot allò en les condicions fixades pel jutge o tribunal sentenciador i procurant fer compatible el compliment amb el normal desenvolupament de les activitats quotidianes del condemnat”*.

A tal efecte es comencen a signar convenis de col·laboració entre Institucions Penitenciàries i altres institucions, essent els més representatius els signats amb la Federació Espanyola de Municipis i Comarques o, en el cas català, el conveni entre el Departament de Justícia i la Federació Catalana de Municipis i Comarques, que va permetre formalitzar la col·laboració que ja venien prestant alguns ajuntaments. Igualment, moltes entitats del tercer sector comencen a acollir penats, adaptant-se a les característiques d'aquests per dissenyar les tasques a desenvolupar, i sempre en constant coordinació amb els professionals encarregats de la gestió i el seguiment del compliment per reconduir possibles incidències.

Així mateix, durant aquesta època es produeix, almenys en el cas català, un increment dels professionals en els serveis d'execució (delegats d'execució de

mesures), seleccionats fonamentalment de l'àmbit de la psicologia, l'educació social o el treball social per portar a terme l'execució de la condemna i acompanyar al penat durant el procés.

Des de la perspectiva de la criminologia, i fonamentalment per aquells que portaven temps reivindicant el paper de les alternatives a la presó, podem dir que aquesta va ser una època dolça ja que semblava que per fi es començava a reconèixer el potencial d'aquestes respostes punitives.

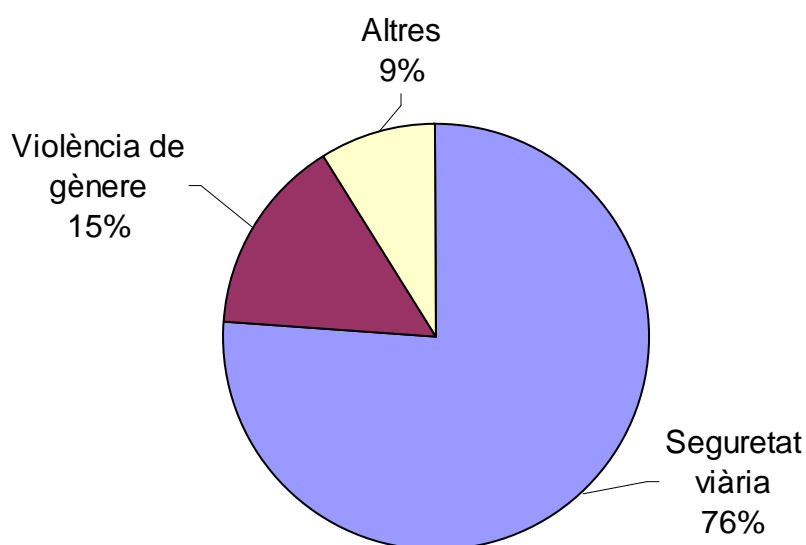
Etapa 3 (del 2007 a 2010):

La tercera etapa, en la que actualment ens trobem, té els seus inicis en la reforma duta a terme per la Llei Orgànica 15/2007 en matèria de Seguretat Viària, i ve marcada per una explosió en l'aplicació dels TBC que ha portat gairebé al col·lapse a jutjats penals, serveis d'execució i entitats col·laboradores. Aquest fet ha donat lloc a que les prioritats de legisladors i administracions de justícia hagin girat, durant aquest temps, en torn a la necessitat de trobar solucions logístiques per garantir el compliment formal de les sentències, havent-ne descuidat el debat sobre l'efectivitat d'aquesta pena des de la perspectiva de la rehabilitació dels penats.

La Llei 15/2007 va penalitzar algunes conductes que abans eren simplement constitutives d'una infracció administrativa (com pot ser la conducció sense permís o llicència), va donar una qualificació autònoma a determinats tipus delictius com el delictes de desobediència (negativa a sotmetre's a un control per la detecció de drogues o alcoholèmia) o el trencament de condemna (conduir havent estat privat del permís) i va dotar de contingut algunes normes penals en blanc mitjançant la descripció de què s'entén per temeritat manifesta o la delimitació específica dels límits de velocitat i la taxa d'alcoholèmia. La conducció sota la influència de begudes alcohòliques, si bé ja s'havia començat a sancionar amb els TBC a partir de la reforma del 2003, adquireix a l'any 2007 un major protagonisme en la política criminal que implica un important augment de la seva persecució.

Segons dades facilitades pel Fiscal Coordinador de Seguretat Viària, Bartolomé Vargas, en una roda de premsa realitzada el mes de juliol d'aquest 2010³, des que es va reformar el Codi Penal l'any 2007 s'han produït 233.488 condemnes per delictes relacionats amb la Seguretat Viària, de les quals 135.000 ho són per conduir sota la influència d'alcohol o drogues, 87.300 per conduir sense permís, 3.800 per negar-se a la pràctica de probes, 3.110 per conducció temerària, 1.950 per velocitat excessiva i 328 per conduir amb manifest menyspreu a la vida.

Gràfic 1: Distribució TBC 2009 per delictes

Segons dades del Ministeri de l'Interior, només durant el 2009 es van imposar un total de 161.008 condemnes a TBC, de les quals, 122.366 ho van ser per delictes derivats d'infraccions en matèria de seguretat viària, 24.151 per delictes de violència de gènere i 14.491 per altres delictes.

En el cas concret de Catalunya no podem conèixer amb exactitud el nombre de penes de TBC imposades ja que el butlletí estadístic de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (SSPRJJ) només ofereix xifres totals de les demandes d'execució per mesures penals alternatives a la presó imposades per any (concretament durant el 2009 se'n van imposar 16.687). No obstant, sí que indica que el 61.6% corresponen als TBC, pel que podem concloure que durant el 2009 hi va haver unes 10.279 sentències a aquesta modalitat punitiva.

³ La notícia completa sobre la roda de premsa del Fiscal Coordinador de Seguretat Viària realitzada el 22 de juliol de 2010 a: <http://www.europapress.es/motor/seguridad-00643/noticia-numero-personas-prision-delitos-seguridad-viaria-quintuplica-20100722153118.html>

De fet, la Memòria Anual de la Fiscalia General de l'Estat corresponent a l'any 2008 i publicada el setembre de 2009 (coincidint, com és habitual, amb l'obertura de l'any judicial) ja va recollir el fet que des de la reforma del Codi Penal de l'any anterior per introduir delictes contra el Trànsit, s'havien dictat en tot el territori nacional unes 60.000 condemnes de TBC i destacava que el percentatge de condemnes pendents de compliment rondava el 80%. Així mateix, explicava que, en contrast amb aquests números, al gener de 2009 la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries disposava d'un total de 11.404 places ofertades per realitzar els TBC en el territori espanyol i la SSPRJJ disposava d'un total de 3.600 places pel que fa al territori català⁴.

L'informe ressaltava la importància de posar de manifest aquesta situació pel risc que això donés lloc a la prescripció d'un gran número de penes *“amb la frustració de la seva finalitat resocialitzadora i originant, a més, sentiments d'impunitat”*. Així mateix, la Fiscalia assenyalava “el notable increment” de treball tant dels serveis penitenciaris com dels jutjats de vigilància, cosa que porta a “dificultats per una ràpida execució de la pena”, insistint en el problema per la credibilitat de la resposta penal que es deriva de l'endarreriment en l'aplicació.

Per aquests motius, abans de finalitzar el 2009, el legislador va valorar la necessitat d'una nova reforma legislativa per donar resposta a la gravetat del problema polític i criminal de la no execució en termini i la consegüent prescripció de la pena de TBC provocada per aquesta explosió. Així, el 4 de desembre, es va aprovar el **Reial Decret 1849/2009**, pel que es modifica el Reial Decret anterior (el 515/2005) regulador de les circumstàncies per a l'execució dels TBC i d'altres penes no privatives de llibertat.

La reforma va ser aprovada pel Consell General del Poder Judicial (CGPJ) el juny de 2009, insistint en la necessitat de trobar solucions davant la impossibilitat real d'executar un alt número d'aquestes condemnes en un temps raonable a causa de la seva aplicació generalitzada davant els delictes contra la seguretat del trànsit, i destacant la falta d'implicació de la major part de les Administracions en l'oferta de treballs que permetin el compliment d'aquestes penes. Així mateix, el CGPJ recollia que aquesta realitat desincentiva l'aplicació d'aquesta classe de pena a favor d'altres

---

⁴ Informe de la Fiscalia General de l'Estat sobre la Memòria del 2008, publicada el 21 de setembre de 2009.

(com la presó o la multa) quan, com és freqüent, formen part del marc penal opcional corresponent i afavoreix la no substitució de la pena de presó per TBC⁵.

Partint d'aquestes premisses i amb l'objectiu de solucionar el perill d'ineficàcia de la pena de TBC i les disfuncions manifestades en l'execució pràctica d'aquesta pena, la reforma s'ha desplegat, segons ja es recollia a l'informe d'aprovació del CGPJ, en una **triple direcció**:

a) Aspecte subjectiu:

Davant la insuficiència del model vigent per a la solució del problema d'oferta de places, la reforma opta per obrir la iniciativa de facilitar els TBC al conjunt de les Administracions autonòmiques i locals que "per proximitat al penat i a les seves finalitats i objectius estan en millors condicions de dur a terme la comesa d'oferir tasques d'utilitat social que permetin la reparació del dany causat pel delicte".

Per incentivar aquest aspecte, ja a finals de 2008 es va realitzar una altra modificació normativa a l'aprovar el Reial Decret 2131/2008, pel que es modifica el Reial Decret 782/2001, de 6 de juliol, que regulava la relació laboral de caràcter especial dels penats que realitzin activitats laborals en tallers penitenciaris i la protecció de seguretat social dels sotmesos a penes de TBC.

I és que si a les etapes anteriors les persones jurídiques on els penats realitzaven el treball havien de complir amb les obligacions amb la Seguretat Social que la llei exigeix per garantir la protecció dels penats en cas d'accident, la nova norma assumeix que la flexibilitat que el compliment d'aquestes penes requereix per adaptar-se a la disponibilitat dels penats suposa una important càrrega de gestió per a les entitats col·laboradores i per això adjudica al mateix Ministeri de l'Interior (al Departament de Justícia en el cas de Catalunya) l'assumpció d'aquestes gestions.

b) Aspecte objectiu:

Des del punt de vista material, la reforma afecta al contingut de l'execució de la pena de TBC a l'introduir la "possibilitat que els programes de reeducació viària previstos en

---

⁵ Informe del Consell General del Poder Judicial (CGPJ) al Projecte pel que es modifica el RD 515/2005, de 6 de maig, pel que s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de TBC i de localització permanent, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat. 19 de juliol de 2009.

la disposició addicional 13 del RDL 339/90, introduïda per la Llei del 19 de juliol de 2005 que realitza la Direcció General de Tràfic (DGT) es puguin computar com a part de les jornades de treball en el pla de l'execució”.

Durant el mes de març d'aquest any 2010 la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries va presentar el taller que dóna contingut a aquesta disposició. Es tracta del taller TASEVAL, dissenyat per l'Institut d'Investigació en Tràfic i Seguretat Viària de la Universitat de València (INTRASS) en col·laboració amb la DGT.

Està destinat a condemnats que hagin de complir amb 30 o menys jornades de treball (el 71% del total de condemnats per aquest tipus de delicte, segons declaracions de la Secretaria d'Institucions Penitenciàries el dia de la presentació del taller) i inclou una part teòrica, de sensibilització i educació, i una altra part pràctica, que es materialitzarà en activitats com, per exemple, realitzar auditories per comprovar que les senyals de trànsit del seu entorn no estan desfasades o deteriorades. .

Per tal de desenvolupar la implementació i execució d'aquest taller, el Govern ha optat per una via del tot innovadora en el nostre sistema penal com és l'aprovació, el juny d'aquest any, d'un Reial Decret que regula la concessió d'una subvenció directa a favor de Cruz Roja Española.

El Reial Decret justifica aquesta decisió explicant que davant la situació de creixement exponencial de les condemnes a TBC a l'àmbit dels delictes contra la seguretat viària i en tant que l'Administració no compta amb els recursos suficients per continuar executant aquesta pena segons els procediments ordinaris dins dels terminis legalment establerts, ni tampoc disposa d'una infraestructura de professors i aules que puguin assumir la impartició dels nous tallers, té sentit la utilització, per a l'any 2010 i de forma excepcional, d'un procediment especial com és la concessió d'una subvenció directa en favor d'una institució humanitària i d'interès públic com la Creu Roja, que sí que compta amb la infraestructura necessària.

El Reial Decret recalca la necessitat de mesures excepcionals insistint en què “la prescripció d'un substancial nombre de condemnes podria derivar en un fracàs del model punitiu alternatiu previst pel legislador i en conseqüència, les penes privatives de llibertat serien l'únic recurs sancionador de les conductes en matèria de seguretat viària, amb l'elevat cost social i econòmic que això suposaria”.

c) Aspecte procedimental:

Per últim, la reforma modifica el procediment d'execució del TBC en una triple direcció: per una part, com a conseqüència de la modificació competencial, s'ajusten els mecanismes de coordinació entre les Administracions que intervenen en l'execució de la pena; en segon lloc, es matisa l'abast de la intervenció del penat en la fase prèvia al compliment efectiu de la pena; i en tercer lloc, s'afegeix l'obligació d'advertir al penat de les conseqüències que puguin derivar-se de determinats incompliments.

3.3. El perfil de les persones condemnades a TBC

Sembla coherent pensar que la penalització de conductes que fins fa ben poc no eren considerades delictes, que són precisament aquelles que actualment s'estan condemnant amb TBC, ha provocat que entrin dins l'aparell del sistema penal un conjunt de persones que no reuneixen les característiques habituals del perfil delinqüencial. Es parla, doncs, que aquestes persones condemnades a TBC tenen "perfils normalitzats" i que les necessitats d'intervenció i de reinserció són menors o pràcticament inexistent.

Com a criminòlegs no podem acceptar aquesta afirmació si no és recorrent a la recerca científica per conèixer què diu l'evidència empírica sobre el perfil de les persones condemnades a TBC i el seu risc de reincidència, però com ja hem apuntat a la nostra introducció, no existeix, en el nostre context, cap investigació al respecte.

Sí que disposem, no obstant, d'investigacions sobre el perfil de les persones condemnades per delictes contra la seguretat viària recentment publicades a Catalunya pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (INVESBREU 48, 2009) i que creiem convenient recollir aquí encara que no es refereixin a penats amb TBC, explicant-ne els motius d'aquest interès.

- L'estudi "**Perfil d'un grup de penats per delictes contra la seguretat del trànsit**" realitzat per Gallardo-Pujol i Andrés-Pueyo (2009) va tenir com a objectiu avaluar les possibles diferències de personalitat i actitudinals entre un grup de penats per delictes contra la seguretat del trànsit que estaven cursant

una mesura penal alternativa, en concret, un programa formatiu en seguretat viària (condició per a la suspensió de la pena de presó) i un grup de control de persones no penades.

Respecte a les diferències de personalitat no es van extreure diferències significatives entre els dos grups. Respecte a les diferències actitudinals, per contra, els participants classificats com a penats comparteixen actituds antisocials amb persones que no accepten els modes i procediments socialment admesos per satisfer les seves necessitats personals. Així, tenen entre d'altres característiques, un grau important d'immaduresa, tendència a distorsionar la realitat d'acord amb els desitjos o necessitats personals, són desconfiats amb l'autoritat, tenen tendència a reaccionar amb enuig i frustració, i tenen tendència a l'aïllament i a no reconèixer fets desagradables propis de la seva vida quotidiana.

Aquestes dades ens han d'interessar en la mesura en què el criteri dels jutges a l'hora de decidir entre l'aplicació de la suspensió de les penes amb regles de conducta o un TBC no passa per un anàlisi previ del perfil del penat ni del seu risc de reincidència, sinó més aviat per l'estratègia utilitzada pels advocats. Especialment, quan molts dels judicis que acaben en una pena de TBC es resolen per la via del judici ràpid i amb conformitat. Aquesta hipòtesi queda confirmada amb dades oferides també per la Sala de Seguretat Viària de la Fiscalia General de l'Estat segons les quals, del total de procediments penals realitzats el 2009 per delictes contra la seguretat viària (109.768), la immensa majoria van ser judicis ràpids, fet que representa el 50% del total de judicis ràpids celebrats en tot el territori nacional (230.000) i on la conformitat va ser la tònica general, situant-se al voltant del 85%.

- Un altre dels estudis, aquest sobre les **variables presents en els penats per delictes de conducció sota els efectes de l'alcohol interns a la Secció Oberta del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i del Centre Penitenciari Brians 2**, realitzat per Monras Arnau i altres (2009) va concloure que, malgrat que és una població aparentment normalitzada i adaptada socialment (de major edat, amb més feina estable), un elevat percentatge de la mostra estudiada presentava algun indicador d'alcoholisme, un elevat nombre d'antecedents per altres delictes també relacionats amb l'alcohol (tres de cada

quatre ja havien estat a la presó) i major presència de trets psicopatològics que els alcohòlics no empresonats.

- Per últim, l'estudi sobre **Descripció del perfil psicològic dels interns empresonats per delictes contra la seguretat del trànsit al Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona i que han participat en els grups CONTE (Conducció Temerària)**, realitzat per Herraiz Gonzalo (2009), ratifica la presència d'antecedents penals i de problemàtiques relacionades amb l'alcohol en la meitat dels subjectes, i destaca la realització de conductes agressives durant la conducció i característiques de personalitat com la impulsivitat motora, l'agressivitat física, un elevat neocriticisme i una baixa responsabilitat i obertura a l'experiència.

D'aquest dos estudis volem destacar fonamentalment l'aspecte de la reincidència. El fet que la majoria de persones que ingressen a la presó per aquests delictes siguin reincidents, ens fa creure que molt d'ells han fracassat en el compliment d'una pena alternativa a la presó en una fase anterior. Aquest fet ens obliga a pensar en la necessitat d'intervenir correctament amb aquestes persones quan se'ls imposa una pena alternativa, ja sigui TBC o suspensió amb regles de conducta, per aconseguir parar la seva activitat delictiva o els seus factors de risc, abans que hagin d'ingressar a presó.

A més, quan relacionem aquesta idea amb el fet que també s'ha produït un increment del nombre de persones que ingressen a presó per delictes contra la seguretat viària, acabem sospitant que hi ha alguna cosa que no s'està fent bé a l'àmbit de les alternatives a la presó, especialment quan parlem dels penats amb major risc de reincidència.

Segons va explicar el Fiscal coordinador de la sala de Seguretat Viària recentment, el nombre de persones que compleixen pena de presó a Espanya per cometre un delictes contra la seguretat viària s'ha multiplicat per cinc des del gener de 2009. Així, s'ha passat de 200 persones a la presó per aquest motiu al gener de l'any passat, a 988 interns a principi de juny de 2010. A aquesta xifra s'hi haurien de sumar "unes 500

persones més” que compleixen condemna a les presons catalanes⁶. ¿Si la intervenció que es realitza amb els penats amb l’actual model d’execució del TBC fos millor, es mantindrien estables aquestes xifres d’empresonats per delictes contra la seguretat del trànsit?

---

⁶ Noticia completa sobre la roda de premsa disponible a: <http://www.europapress.es/motor/seguridad-00643/noticia-numero-personas-prision-delitos-seguridad-viaria-quintuplica-20100722153118.html>

4. Objectius del treball de recerca

Des de la perspectiva de la "*pràctica basada en la evidència*" que descrivíem en la nostra introducció i que emmarca el nostre treball, l'anàlisi d'eficàcia de la pena de TBC ha de tenir en compte l'evidència científica sobre el que funciona i el que no per tal de reduir la delinqüència, per complir amb la finalitat de prevenció especial que s'esperen de les penes en general i del TBC en particular quan s'aplica a subjectes culpables d'haver comès determinades conductes delictives, esperant que aquests no tornin a repetir aquestes conductes en el futur.

En aquest sentit, i malgrat que el TBC no es considera una pena explícitament rehabilitadora (no és un tractament) tal i com pot ser-ho la suspensió de la pena amb regles de conducta que comportin l'obligació de seguir un programa educador o de tractament (arts. 80 i 83 del Codi Penal) o la *probation* de l'àmbit anglosaxó, creiem en el seu potencial per aconseguir la no-reincidència de les persones que hi són condemnades mitjançant la seva capacitat per assolir canvis en les actituds i comportaments dels penats i aconseguir, d'aquesta manera, el seu comportament conforme al dret.

Volem posar èmfasi en el fet que aquest interès pel potencial de la pena de treballs comunitaris és independent dels delictes pel que s'imposa aquesta pena en l'actualitat ja que precisament aspirem a defensar que aquesta tipologia de resposta punitiva podria ser d'utilitat per un catàleg més ampli de delictes.

Amb aquest objectiu general com a marc, ens plantegem els següents objectius específics:

Objectiu 1:

Generar informació empírica sobre el que funciona i el que no en matèria de TBC a partir de l'avaluació de l'actual model d'intervenció amb subjectes condemnats a aquesta pena, prenent com a punt de partida els resultats sobre *community services*, fonamentalment en l'àmbit anglosaxó, per tal de proporcionar informació contrastada sobre el què funciona per la reducció de la reincidència.

Aquest objectiu ens porta a fer un repàs per la literatura internacional en la que s'emmarca la corrent del What Works, destacant els aspectes més rellevants del compliment de penes en benefici de la comunitat.

Objectiu 2:

Avaluar si el model d'execució de la pena de TBC a la província de Barcelona reuneix la presència dels factors identificats per la investigació criminològica sobre el que funciona i el que no en matèria d'execució de la pena de treballs comunitaris. Ara bé, el que ens interessa fonamentalment és conèixer l'opinió sobre això dels propis penats que han finalitzat una pena d'aquest tipus, entenent que és la seva percepció la que realment pot arribar a produir efectes rellevants sobre el seu comportament futur.

Aquest objectiu fa de la nostra investigació un treball eminentment qualitatiu que es concreta en la realització d'entrevistes individuals a una mostra de 24 penats que van finalitzar el compliment d'una pena de TBC entre els mesos d'octubre de 2008 i gener de 2009 a la província de Barcelona.

Objectiu 3:

Posar en marxa un projecte pilot d'execució de treballs en benefici de la comunitat en un context proper i controlat per poder potenciar la presència dels elements que la literatura científica identifica com aquells més eficaços i examinar de manera més acurada aquest i altres elements del model d'execució del TBC, en particular, la relació que s'estableix entre supervisor i penat, les reflexions dels penats respecte al compliment i l'impacte del benefici de les activitats realitzades pels penats.

Tanmateix, aquest projecte té altres objectius específics que detallarem en l'apartat corresponent, però que se centren en la participació d'alumnes de l'últim curs de Criminologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i en la implicació de l'àmbit universitari, no només en la formació dels seus estudiants, sinó també en l'acolliment de penats que han de complir la seva condemna a la comunitat.

5. Els resultats de les investigacions: què funciona

Els primers resultats que es van extreure de les investigacions sobre la intervenció amb delinqüents seguint la corrent científica del què funciona, van ser bastant pessimistes. Parlem de la dècada de 1970 quan Robert Martinson va publicar el seu estudi denominat *What Works? (Què funciona?)* en el qual va revisar 231 programes de rehabilitació entre el 1945 i el 1967 per encàrrec de l'estat de Nova York. Va arribar a la conclusió que “Nothing Works” (res funciona) que es va convertir, segons paraules de Rodriguez Manzanera (2007), en el lema d'una part de la teoria i la pràctica, així com també de polítiques de línia dura que van considerar indeguts tots els beneficis als delinqüents, propugnant més càstig i més incapacitació i contenció a base de presó.

L'any 1996 el govern dels EUA va sol·licitar una nova avaluació independent i científica dels programes finançats pel Departament de Justícia per prevenir la criminalitat i conèixer la seva efectivitat. Per aconseguir-ho es va formar un grup de treball a la Universitat de Maryland encapçalat per Sherman i que va produir un document fonamental denominat *“Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising”* a l'any 1997, a partir de l'avaluació dels programes seguint una escala especialment dissenyada (Maryland Scientific Methods Scale). Els resultats van concloure que no tots els programes tenien èxit, però també que hi havia programes que havien assolit àmpliament els seus objectius i que altres anaven per bon camí. Davant les noves evidències, el propi Martinson va matisar les seves conclusions originals revisant 555 noves investigacions i retractant-se del *res funciona*.

Els resultats de les investigacions, que es van estendre a altres països com el Regne Unit, van tenir un efecte importantíssim ja que van donar lloc a canvis radicals en matèria de política criminològica. Per exemple, a Anglaterra el Home Office va publicar al 1998 una revisió general de la política de justícia penal que s'inicia amb la frase *“no és veritat que res funcioni”*, cosa que es va interpretar com el final d'una època en que el mateix Home Office havia posat en dubte l'eficàcia de plans i programes principalment en matèria de tractament (Rodriguez Manzanera, 2007: 231-240).

En l'última dècada del segle XX i en els primers anys d'aquest segle, gràcies a noves i més sofisticades tècniques d'avaluació com el metanàlisi, s'han multiplicat les investigacions sobre tractament arribant a la conclusió que hi ha una evidència substancial de que diversos programes de readaptació funcionen exitosament, sobretot quan: a) estan estructurats multidisciplinàriament, b) persegueixen la modificació de diferents àmbits de la realitat dels subjectes mitjançant el desenvolupament d'habilitats cognitiu-conductuals, c) existeixi una significativa relació personal entre els tècnics i el participant, i d) siguin duts a terme en la comunitat desenvolupant models d'integració social.

Durant les primeres dècades d'existència de la pena de TBC les investigacions empíriques realitzades es centraven a avaluar els efectes de la sanció sobre el sistema de penes, especialment la seva viabilitat i efectivitat com alternativa a la presó, més que no pas en els seus efectes sobre el penat, les seves activitats i el seu comportament delictiu posterior, pel qual bona part de les primeres afirmacions sobre la seva capacitat rehabilitadora es basaven en opinions de jutges i *probation officers* més que en avaluacions rigoroses (Blay, 2007:56).

Els estudis empírics més primerencs sobre capacitat del TBC per aconseguir el desistiment en la delinqüència dels subjectes condemnats es van basar en la medició d'índexs de reincidència (condemnes subsegüents), mètode tradicional utilitzat per avaluar l'eficàcia rehabilitadora de qualsevol pena. Els primers estudis – Lloyd/Mair/Hough (1994), Raynor/Vanstone (1997) y May (1999)– van ressaltar que l'índex de reincidència dels subjectes que havien complert la pena de TBC era inferior al que resultava d'aplicar els models de predicció a l'ús tenint en compte l'edat, el sexe i l'historial delictiu de les persones. Un subjecte que complia la pena de TBC tenia, així, menys possibilitats de cometre un delicte en el futur que un subjecte sotmès a una pena de presó (Blay, 2007:57).

Aquests resultats, no obstant, s'han de prendre amb cautela ja que podrien explicar-se per algun altre factor en l'experiència prèvia dels condemnats a TBC no presos en consideració pel model de predicció empleat (Rex/Gelsthorpe 2002:315). En qualsevol cas, segons aquests resultats, és possible afirmar que a la pena de TBC no li manca fonament rehabilitador, almenys en la mateixa mesura en que ho farien altres sancions com la presó o la probation.

Estudis més recents dins de la corrent del *What Works* en matèria de prevenció de la reincidència han tractat d'esbrinar no només si la pena de TBC rehabilita, sinó quins són els elements del contingut del TBC que fan que la condemna pugui influir sobre el penat de tal manera que aquest no torni a delinquir. Aquests són els estudis que ens interessen fonamentalment en el present treball, servint de base per al nostre treball de recerca. Els hem classificat en 4 categories i els analitzem amb més detall a continuació: a) la valoració positiva del penat sobre el treball realitzat, b) la intervenció d'acord a paràmetres del model prosocial, c) la percepció de justícia processal i d) la intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat.

5.1. La valoració positiva del penat sobre el treball realitzat

Gill Mclvor (1992) reflexa, en un estudi realitzat amb penats a *community services* a Escòcia, l'existència d'una relació significativa entre la qualitat de l'experiència dels penats durant el compliment de la pena i la freqüència i caràcter de la reincidència dels penats en els tres anys següents a la imposició de les penes. Concretament conclou que els penats tenien menys probabilitats de ser condemnats en els casos en què havien considerat especialment valuosa la seva experiència del *community services* i era menys probable que subjectes d'aquest grup fossin condemnats en el futur per infraccions que comportin falta d'honestedat com els robatoris (Mclvor, 1992:178).

Entre els factors que d'acord amb aquesta autora contribueixen a convertir el TBC en una experiència valuosa hi figuren el contacte amb els beneficiaris de l'activitat, la percepció del treball exercit com a beneficiós pels seus recipients, l'adquisició de noves habilitats i la possibilitat de posar en pràctica algunes de les ja adquirides (Mclvor, 1992: 92). En la mateixa línia, Rex/ Gelsthorpe (2002) apunten que el compliment d'un TBC redueix significativament les actituds prodelictives de les persones i afavoreix la percepció dels seus propis problemes criminògens, i conclouen que els aspectes de la pena vinculats als seus efectes positius es centren en la percepció del treball exercit com a útil pels seus beneficiaris i pels propis penats (Rex/Gelsthorpe, 2002:321).

5.1.1. Percepció d'utilitat del treball exercit pels seus beneficiaris

Tradicionalment s'ha sostingut que el TBC crea una situació en que el penat pot realitzar una contribució positiva a les circumstàncies dels beneficiaris del treball exercit i, d'aquesta manera, experimentar una sensació d'assoliment i desenvolupar una millor concepció de si mateix i del propi valor com a membre de la societat, cosa que portant-ho a actituds més responsables i socials cap als altres, reduiria les seves possibilitats de cometre delictes en el futur (Winfield 1977, Young 1979, Mclvor 1992, Toch 2000, citats a Blay 2007: 63).

A més es sosté que el contacte amb els beneficiaris del treball exercit, generalment persones més necessitades que els propis penats (gent gran, infants, persones amb discapacitats, etc.) li facilita l'adquisició d'una major comprensió de si mateix i de les altres persones i, amb això, una nova perspectiva sobre els seus problemes, el seu paper a la societat i les conseqüències de la seva conducta delictiva, promovent així la seva responsabilitat social (Home Office 1990, Young 1979, Carnie 1990, Mclvor 1992, citats a Blay 2007:63).

Això podria portar a pensar que aquells treballs que impliquen l'assistència personal i, per tant, un major contacte directe amb els seus beneficiaris, davant dels que comporten la realització de tasques pràctiques, són els que permeten millor que el penat prengui consciència de les necessitats dels altres, de la contribució que el seu treball representa a l'alleujament d'aquestes i de la seva posició en relació a tots ells.

Més recentment, arran la diversificació de tasques susceptibles de ser imposades als penats, els resultats de les investigacions apunten que encara que, en efecte, un gran contacte amb els beneficiaris fa més probable que el penat consideri la tasca assignada més agradable i interessant i la seva experiència de TBC més profitosa, el cert és que no existeix cap relació entre la visió del treball com a útil entre els beneficiaris i un major o menor contacte amb ells durant l'exercici del treball, sempre i quan, i això es important, el treball comporti la realització de tasques fàcilment identificables com a beneficioses per a tercers (Mclvor, 1992: 86-92).

5.1.2. Percepció d'utilitat del treball exercit pel propi penat

Referint-se a la percepció d'utilitat per si mateix, McIvor apunta la possibilitat que pugui existir algun factor en les característiques i l'origen social del penat que el predisposi a la conformitat o a gaudir d'una visió positiva del TBC. Sobre això, Rex/Gelsthorpe (2002:316) subratllen que les diferències en la valoració de l'experiència eren especialment importants en aquells subjectes que no tenien feina o tenien un historial de supervisió per part dels serveis socials.

No són pocs els estudis que manifesten que a bona part dels penats els hi manca una formació bàsica per a l'ocupació i que existeix una relació estadística significativa entre atur i reincidència. Sobre la base d'aquests estudis, a Anglaterra i Gal·les, per exemple, s'han desenvolupat en l'àmbit del moviment del *What Works* i, més concretament, dels *Pathfinder Projects*, programes que fomenten l'adquisició per part dels penats a TBC de coneixements i tècniques per a l'ocupació. A la pràctica això es tradueix en que els penats a més de 60 hores de TBC tenen la possibilitat, si així ho desitgen, d'obtenir acreditacions d'allò après, havent-ho estudiat en part durant el temps del TBC i en part en hores lliures, descomptant-se el temps dedicat fins a un 10% de la durada total de la pena. Així, aquesta possibilitat no comporta un agreujament de les condicions de compliment de la pena i proporciona a la vegada un clar estímulo per dur-la a terme (Blay, 2007: 62).

5.2. La supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials

El TBC promou actituds i comportaments prosocials gràcies al contacte que es produeix amb d'altres treballadors voluntaris, d'altres penats, el supervisor de l'execució (delegat d'execució de mesures) i el supervisor del treball. Així s'ha anat destacant des dels inicis de l'aplicació de la pena, tot i que la interpretació de com es promouen aquests valors prosocials ha anat evolucionant al llarg del temps.

Inicialment s'havia subratllat la importància de l'associació de penats amb voluntaris no penats que realitzessin tasques similars ja que aquesta relació facilitaria un canvi de valors tendent a la reforma del comportament del penat cap al respecte a la llei (Informe Wooton, Home Office, 1970, citat a Blay 2002:64). Tanmateix, des que a Anglaterra i Gal·les el compliment de la pena s'ha desenvolupat majoritàriament en grups de penats, aquesta hipòtesi ha estat reformulada de manera que el que en

aquests moments es considera positiu i amb potencial rehabilitador és el treball juntament amb altres persones en general i, especialment, amb els supervisors del treball a exercir.

Des de fa més d'una dècada, la discussió d'aquesta qüestió s'articula al voltant del concepte de *pro-social modelling*, desenvolupat per Trotter en el context dels serveis de probation d' Austràlia i que posa de relleu la importància del paper dels supervisors de l'execució de la pena quan es converteixen en un model positiu, que actua per a reforçar el comportament prosocial i no criminal del penat a través d'elogis i premis (Trotter, 1993:4). Sobre això, les investigacions disponibles avalen l'existència d'una relació estadística significativa entre l'actuació dels *agents de probation* d'acord a paràmetres del model prosocial i la reducció de la reincidència dels penats supervisats, posant de manifest el valor que té l'existència de models i de reforços antidelictius, l'habilitat per a la resolució de problemes i la qualitat de les relacions interpersonals com elements amb potencial rehabilitador⁷.

Per la seva part, els supervisors de l'activitat a l'entitat, responsables del treball que el penat realitza, tenen una funció importantíssima en la configuració de la reacció general del penat a l'experiència del treball, ajudant-lo a interpretar el valor del treball, explicant-li el sentit, el context i com opera el benefici per als seus destinataris (Blay 2002: 66).

També responen a paràmetres del model prosocial el desenvolupament del sentit de la responsabilitat cap als altres, que es possibilita a través del compliment de la pena en grups formats exclusivament per penats, quan es pot arribar a desenvolupar un concepte "microcòsmic" de la comunitat, centrat en l'equip de treball.

Els beneficiaris de l'activitat poden exercir, per la seva part, una destacada funció com a models prosocials encara que sigui de manera informal, mostrant als penats uns valors, punts de vista, actituds i models de vida diferents als seus.

---

⁷ En el context anglosaxó, el Servei Nacional de Probation d'Anglaterra i Gal·les ha assumit la importància de la utilització d'aquest model fins el punt d'haver dissenyat manuals específics sobre la matèria pels seus professionals. (Loney/Peach/Wallace/Stephens, 2000). www.westyorksprobation.org.uk/deliverfile.php?id=26

5.3. La percepció de justícia processal

Un altre grup d'investigacions que també han abordat els motius del desistiment en la delinqüència de persones condemnades amb anterioritat, posen de manifest que la major motivació per respectar la llei en el futur està directament relacionada amb l'avaluació que realitzen els penats sobre la imparcialitat de les decisions adoptades per les autoritats i dels procediments utilitzats per a això.

En aquest sentit, s'apunta que la valoració d'imparcialitat és més gran quan han pogut participar i donar les seves opinions a l'hora de prendre decisions, quan han sentit que el procediment era neutral i estava basat en criteris concrets i en una aplicació uniforme de les regles, quan s'havien sentit tractats amb dignitat i respecte, i quan havien percebut que les autoritats havien considerat les seves necessitats i inquietuds (Tyler, 1990).

Creiem que la pena de TBC pot afavorir la percepció de justícia processal en major mesura que altres penes per diversos motius. En primer lloc, perquè requereix el consentiment del penat per la seva aplicació, cosa que fomenta la seva participació en la presa de decisions (si no acceptés aquesta pena sempre hi hauria una altra sanció alternativa possible) i, en segon lloc, perquè a l'hora de dissenyar el pla d'execució s'han de considerar les seves circumstàncies personals (laborals, familiars o de salut). Però, a més, perquè la seva cooperació durant el compliment és clau ja que sense ella la sanció està condemnada al fracàs.

L'estudi de Killias/Aebi/Ribeaud (2000), primera valoració experimental del potencial del TBC per evitar la reincidència mitjançant l'assignació aleatòria de subjectes a aquesta pena i al compliment d'una pena curta de presó, arriba a la conclusió que els penats que van complir penes de treballs comunitaris eren menys propensos a delinquir en el futur que els subjectes del grup de control que van complir penes curtes de presó, i sembla que la major capacitat de reducció de la reincidència del TBC està relacionada amb el fet que facilita que els penats percebin la seva condemna i la mateixa pena com a resultat del seu propi comportament i no com una imposició arbitrària del jutge o d'un altre subjecte (Killias/Aebi/Ribeaud, 2000: 54).

En la mateixa direcció apuntava també l'estudi realitzat per Paternoster/Brame/Bachman/ Sherman (1997) segons el qual les percepcions d'un

tractament processal injust debiliten el recolzament al sistema legal que, a la vegada, redueix inhibicions davant una activitat il·legal futura (citada a Blay 2007: 58).

5.4. La intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat

Són molts els investigadors que coincideixen a posar de manifest que els programes més efectius amb delinqüents són els realitzats en el context comunitari en els que es fa partícip a l'infractor en la seva pròpia rehabilitació (*principi de participació*), els fomentats en l'adquisició d'habilitats (*principi de capacitació*), i els que dirigeixen la intervenció a combatre els factors individuals vinculats a l'activitat delictiva (*principi de les necessitats criminògenes*). Ja hem vist com operen els tres primers principis en la pena de TBC en els anteriors epígrafs, per la qual cosa ara ens queda valorar en quina mesura la pena de TBC permet combatre els factors individuals vinculats a l'activitat delictiva.

Pàgines enrere hem mencionat que el TBC no es considera generalment una sanció explícitament rehabilitadora perquè no és un tractament com pot ser-ho la suspensió de la pena amb imposició de regles de conducta que comporten el seguiment d'un programa educador o de tractament o la probation de l'àmbit anglosaxó. Per això i per les exigències que el seu compliment imposa, acostuma a argumentar-se generalment que el TBC no funcionarà per a persones amb especials necessitats rehabilitadores com toxicomanies, alcoholisme, tendència a la violència, agressivitat o necessitats d'educació no sexista o no racista. Doncs encara que sí que té certa capacitat per resultar rehabilitadora, no aborda directament els problemes criminògens del penat (Blay, 2007: 71)

No obstant, si acceptem aquesta hipòtesi hauríem d'acceptar que el TBC només es pot imposar a persones que manquin de necessitats criminògenes i, per tal que així fos, la decisió del jutge d'imposar TBC hauria d'acompanyar-se necessàriament d'un assessorament criminològic previ amb una valoració individual de cada penat i de la pena més adequada. Ara bé, en tant que el TBC acostuma a imposar-se en procediments penals de judici ràpid, sovint amb la conformitat del penat, on els temps del procés no donen opcions a l'elaboració d'aquests informes, creiem necessari buscar solucions dins del contingut de la mateixa condemna de TBC que permetin

valorar la intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat quan aquestes existeixin i al penat se li hagi imposat un TBC.

En aquest sentit, resulta fonamental el treball que realitzen els delegats d'execució. En primer lloc, com a responsables d'una bona avaluació inicial a través de la primera entrevista amb el penat, en al que es pot detectar l'existència o no de factors criminògens rellevants. I, en segon lloc, com a responsables de la definició del contingut de l'activitat que el penat haurà de realitzar. Creiem que si aquesta activitat es realitza en entitats que treballen la problemàtica que el penat pugui presentar, s'estarà facilitant el contacte del subjecte amb la xarxa de serveis d'ajuda existents i s'estarà fomentant la seva vinculació voluntària.

6. Recerca qualitativa sobre la percepció dels penats que han finalitzat el compliment d'un TBC

Per dur a terme el nostre objectiu d'avaluar el model actual d'execució del TBC, hem optat per realitzar una investigació qualitativa amb penats que van finalitzar el compliment d'una pena de TBC a la província de Barcelona entre el mes d'octubre de 2008 i gener de 2009 per, mitjançant la realització d'entrevistes individuals, abordar la percepció dels propis penats sobre la presència dels elements que la investigació criminològica ha destacat com rellevants per a potenciar l'eficàcia rehabilitadora d'aquesta pena.

6.1. El model d'anàlisi

L'elecció d'aquest *criteri territorial* obeeix senzillament al vincle de la investigadora principal amb el Servei de Mesures Penals Alternatives d'aquesta província en el moment de desenvolupar la recerca, amb el consegüent coneixement dels mecanismes, circuits i protocols d'execució del TBC, així com la major facilitat d'accés a les dades del Departament de Justícia.

L'elecció del *criteri temporal* obeeix fonamentalment a dos motius. D'una banda, en aquesta data ja s'havien començat a executar penes de TBC imposades d'acord a la modificació de 2007 del Codi Penal en matèria de seguretat viària, sent ja perceptibles els efectes de l'increment en el volum de treball que la reforma ha provocat en els serveis d'execució. D'altra banda, enteníem que com més recent sigues la mostra, major probabilitat de validesa de les dades de contacte dels penats que consten en la Base de dades del Servei. No obstant això, tot i haver treballat amb dades d'execucions de només alguns mesos anteriors, hem trobat certes dificultats que expliquem amb més detall endavant.

La *perspectiva qualitativa* de la nostra investigació es justifica per l'interès de conèixer l'opinió subjectiva dels penats sobre les seves percepcions i experiències durant el compliment de la condemna. Doncs, en definitiva, és aquesta percepció la que podrà tenir efectes en el seu comportament futur ja que, com diu Ashworth (1992: 58), en el context de la prevenció (prevenció especial en el nostre cas) no importa tant com siguin les condicions reals al voltant del càstig sinó com són percebudes pels penats (citada a Blay, 2007:55). La realització d'entrevistes permet, en aquest sentit,

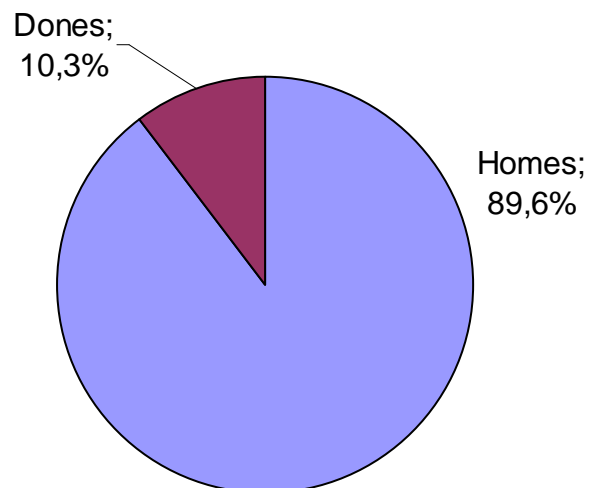
crear un espai de confiança entre el penat i l'entrevistador útil per a abordar els diferents aspectes sobre les seves experiències i percepcions durant l'execució.

6.2. La població objecte d'estudi

La població presa com referència ha estat la dels penats que van finalitzar el compliment d'un TBC entre el mes d'octubre de 2008 i el mes de gener de 2009 a la província de Barcelona, d'acord amb les dades obtingudes de la Base de dades del Servei de Mesures Penals Alternatives a la qual el Departament de Justícia ens va facilitar l'accés.

Inicialment ens varem centrar en les finalitzacions de mesura ocorregudes l'últim trimestre de 2008, però la mortalitat de la mostra va ser molt alta, essent necessari ampliar a les finalitzacions de gener de 2009. La població presa com a referència ha estat finalment composta per un total de **701 persones**, les característiques demogràfiques de les quals es mostren a continuació.

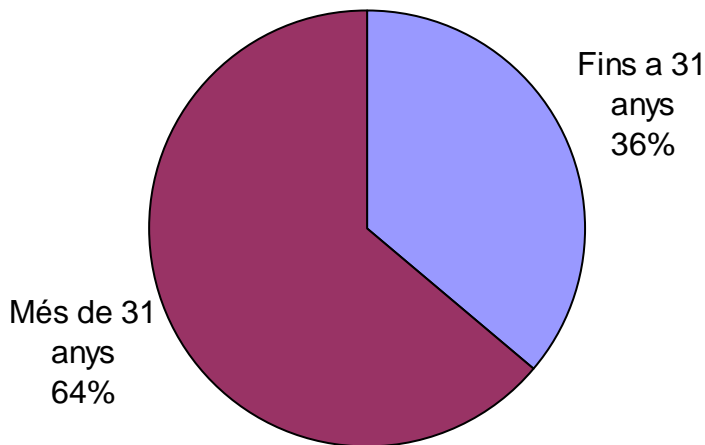
Gràfic 2: Gènere

La diferència més destacada en totes les estadístiques sobre delinqüència és la relativa al sexe, existint sempre una acusada diferència entre homes i dones que també és palpable en la nostra població d'estudi. No obstant això, creiem que s'ha de destacar el fet que els delictes de violència domèstica ocupessin en aquell moment el segon lloc entre els delictes condemnats amb TBC, provocant necessàriament una sobrerrepresentació d'homes pel que fa a dones.

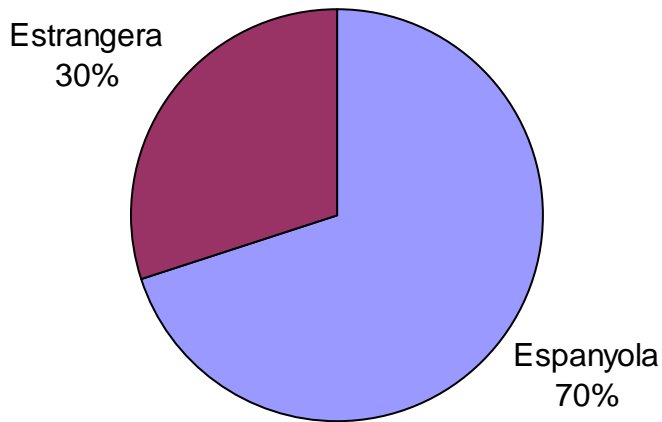

Gràfic 3: Edat

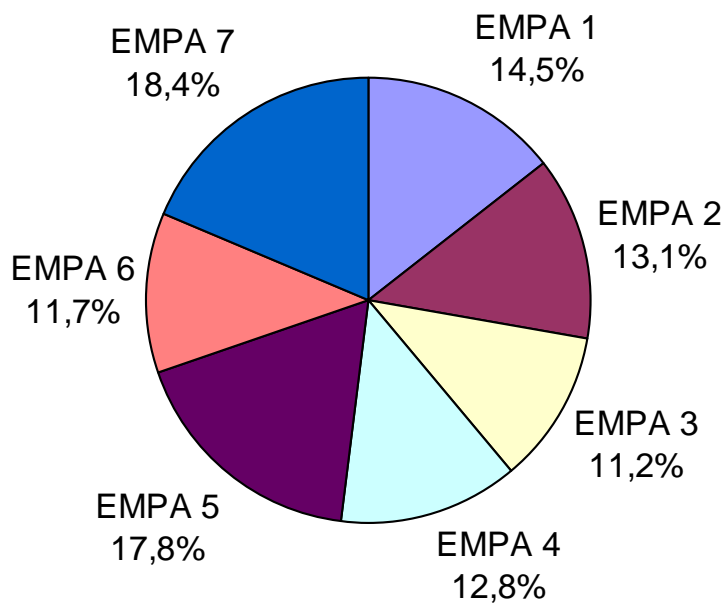
Juntament amb el sexe, el factor individual de l'edat està relacionat amb la delinqüència com cap altre. La investigació criminològica ha associat una sèrie de patrons de conducta antisocial al procés evolutiu de l'edat, de manera que és possible afirmar que els subjectes més joves delinqueixen més que els subjectes de major edat i presenten un major risc de reincidència. Cap als 30 anys es produeix un cessament de les activitats delictives, sovint relacionats amb l'estabilització personal que es produeix a aquestes edats. Per aquest motiu hem cregut interessant diferenciar dos grups d'edat: persones amb edat inferior o igual als 31 anys i persones amb més de 31 anys. Sorprenentment, ens vam trobar que el grup de persones més grans és substancialment superior al dels més joves, en contra dels resultats de la investigació criminològica, fet que ens duu a afirmar que els delictes que s'estaven castigant a aquell moment amb TBC (fonamentalment delictes contra la seguretat del trànsit i delictes comesos en l'entorn familiar) són comesos per persones d'una mitjana d'edat superior a la de les persones responsables de la delinqüència comú.

Gràfic 4: Nacionalitat

Segons dades del cens de l'INE corresponent a 2008, l'11,3% de la població d'Espanya era de nacionalitat estrangera. No obstant això, com sol esser habitual en les estadístiques sobre delinqüència, trobem en la població de referència de la nostra investigació una sobrerepresentació d'estrangers, arribant al 30% del total de penats que van finalitzar un TBC en el període estudiat. També cal destacar que del total d'estrangers, el 47,5% són d'origen llatinoamericà.

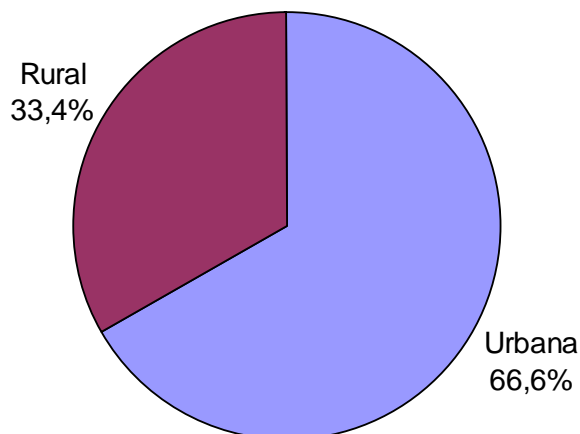
Gràfic 5: Lloc de residència

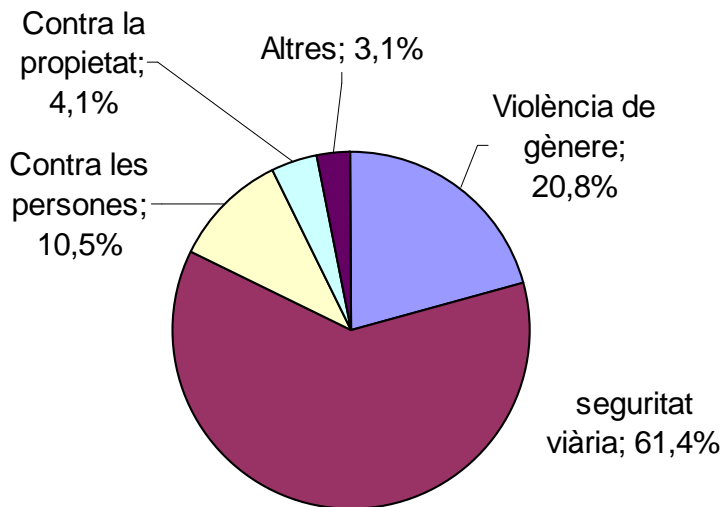
La distribució dels penats que van finalitzar un TBC en el període d'estudi en funció del seu lloc de residència es pot considerar des d'una doble perspectiva. En primer lloc, en funció de l'equip, atès que el Servei de Mesures Penals Alternatives treballa en equips distribuïts territorialment per la província de Barcelona per a intervenir des de la proximitat al lloc de residència del penat. Referent a això, podem veure que els casos finalitzats són relativament similars en els 7 equips existents en aquell moment.

En segon lloc, es pot procedir també a una diferenciació entre àrees geogràfiques urbanes i àrees geogràfiques rurals, independentment de l'equip, la qual cosa ens sembla més interessant de cara a poder analitzar si existeixen diferències en la forma en què s'executa el TBC a cada zona, entenent que en zones rurals el tracte entre delegat i penat i, sobretot, entre supervisor de l'entitat i penat serà més pròxim i les tasques realitzades també seran més fàcilment identificables com a útils per als beneficiaris, basant-nos en la idea de la major cohesió social que existeix encara avui en zones rurals respecte a zones urbanes. Així doncs, hem agrupat els municipis de la província de Barcelona en aquestes dues categories, basant-nos en la grandària de cada població.

Gràfic 6: Àrees geogràfiques d'execució

Gràfic 7: Delicte

Respecte al delicte hem agrupat el total de delictes pels quals s'ha finalitzat un TBC en el període d'estudi en 5 categories. Resulta clarament visible que el principal delicte pel qual ja durant el 2008 es va complir una condemna d'aquest tipus és el corresponent a la seguretat viària, fet que venim destacant des de la introducció d'aquest treball.

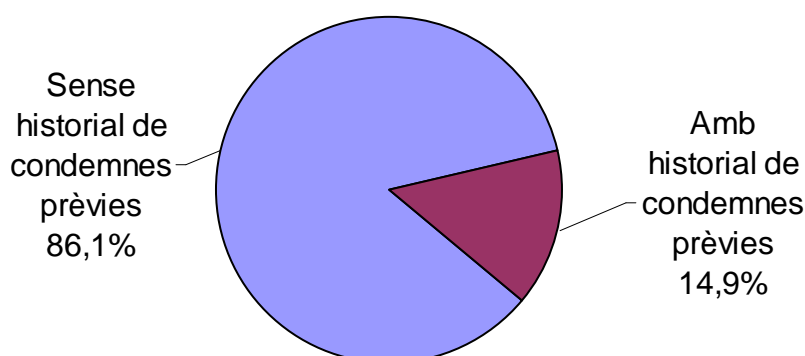
Les categories són les següents:

- **Delictes contra la seguretat viària (VIÀRIA):** inclou conducció sota els efectes de substàncies, la conducció sense permís, negativa a sotmetre's al control d'alcoholèmia i la conducció temerària.
- **Delictes en l'àmbit familiar (VIDO):** Inclou tots els delictes i faltes comesos en l'entorn familiar (maltractament habitual, lesions, amenaces, injúries, calúmnies i incompliment d'obligacions familiars).
- **Delictes contra les persones (PERSONES):** Inclou delictes i faltes contra les persones no incloses en la categoria de VIDO (lesions, amenaces, injúries, calúmnies, etc)
- **Delictes contra la propietat (PROPIETAT):** Inclou delictes de robatori, furt, furt d'ús de vehicle, deslluïment de mobiliari urbà, danys, apropiació indeguda, etc.

- **Altres:** Inclou qualsevol altre delictes o falta que no s'inclou en cap de les categories anteriors com estralls, falsificació de documentació, falta de respecte a l'autoritat o trencament de condemna. No obstant això, volem destacar que el delictes de falta de respecte a l'autoritat creiem que podria encaixar en els delictes contra la seguretat viària ja que acostuma a produir-se en el context dels controls d'alcoholèmia. Així mateix, el delictes de trencament de condemna es podria incloure en la categoria de VIDO en determinades ocasions, per exemple, quan es deu al trencament d'una ordre d'allunyament, però ens manca informació concreta referent a aquest aspecte.

Les bases de dades consultades NO faciliten informació sobre penats amb antecedents penals, pel que hem hagut de buscar, per a cada penat, si existia historial previ de condemnes. Per a això hem buscat a la Base del Servei de Mesures Penals Alternatives si hi havia condemnes anteriors de TBC o suspensions amb regles de conducta, i a la Base de dades de Presons, per si hi havia condemnes anteriors de presó.

Gràfic 8: Historial delictiu

No obstant això, el percentatge extret no és fiable ja que amb la metodologia emprada per accedir a la informació sobre l'existència d'historial delictiu previ no es pot recollir l'existència de condemnes quan els penats eren menors d'edat, ni tampoc si han estat condemnats per algun altre delictes a penes diferents a les esmentades (per exemple

multa o suspensió sense regles de conducta). En qualsevol cas, hem considerat imprescindible disposar d'aquesta informació, encara que fos aproximada, ja que partim de la idea de que és un factor clau per tal de determinar l'existència de necessitats criminògenes i, en conseqüència, des de paràmetres del model rehabilitador, el tipus d'intervenció durant l'execució hauria de reunir característiques diferents.

6.3 la mostra

Per a la composició final de la nostra mostra, la principal variable considerada ha estat la de l'historial de condemnes anteriors, formant dos grups de penats. Per a la conformació de cadascun dels grups, amb o sense historial de condemnes, els penats s'han triat aleatòriament, però prenent en consideració les variables esmentades més amunt: sexe, edat, nacionalitat, equip (territori) i delictes, per tal de garantir la diversitat de perfils dels penats.

Es van realitzar un total de 24 entrevistes. Tal i com hem mencionat anteriorment, han estat menys de les que volíem realitzar, fet degut a l'alt índex de mortalitat de la mostra, especialment en relació al grup amb historial delictiu.

- 16 entrevistes a penats sense historial delictiu conegut.
- 8 entrevistes a penats amb historial delictiu conegut:
  - 6 penats amb historial de compliment d'una pena alternativa a la presó
  - 2 penats amb historial de compliment d'una pena de presó.

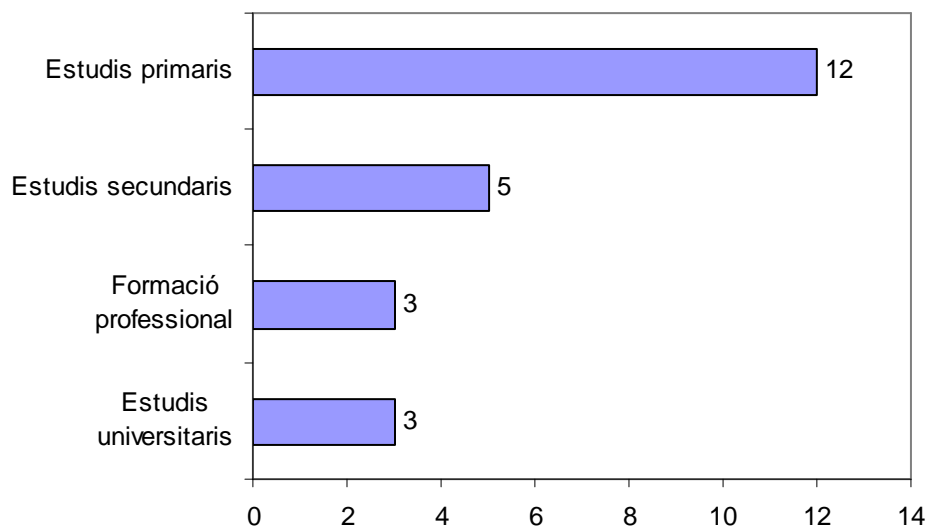
Característiques sociopersonals dels entrevistats:

Així mateix, arran les dades recollides en les entrevistes, hem pogut extraure informació sobre el nivell d'estudis, la situació laboral, la situació familiar i la presència de factors de risc, que creiem poden ser d'interès per configurar-nos una idea del perfil dels penats:

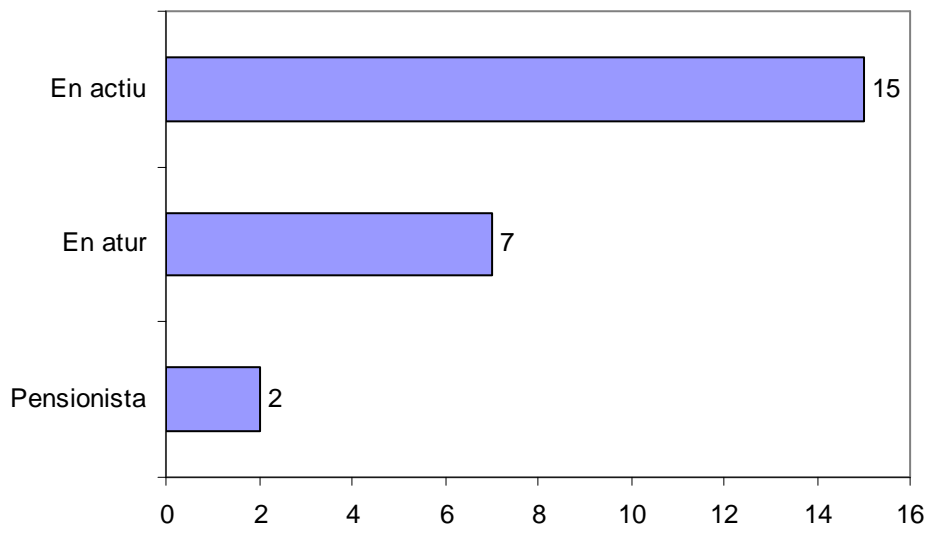
Taula 2: Característiques sociodemogràfiques de la mostra

	SENSE HISTORIAL DELICTIU	AMB HISTORIAL DELICTIU	
		MPA ANTERIOR	PRESÓ ANTERIOR
SEXE	Homes: 8 Dones: 8	Homes: 5 Dones: 1	Homes: 2
EDAT	Igual/menys de 31: 7 Més de 31 anys: 9	Igual/menys de 31: 2 Més de 31: 4	Més de 31: 2
NACIONALITAT	Espanyol: 10 Estranger: 6	Espanyol: 4 Estranger: 2	Espanyol: 1 Estranger: 1
EQUIP(TERRITORI)	Àrea urbana: 10 Àrea rural: 6	Àrea urbana: 4 Àrea rural: 2	Àrea rural: 2
DELICTE	VIARI: 7 VIDO: 6 CONTRA PERS: 2 PATRIMONI: 1	VIARI: 3 VIDO: 3	VIARI: 1 VIDO: 1

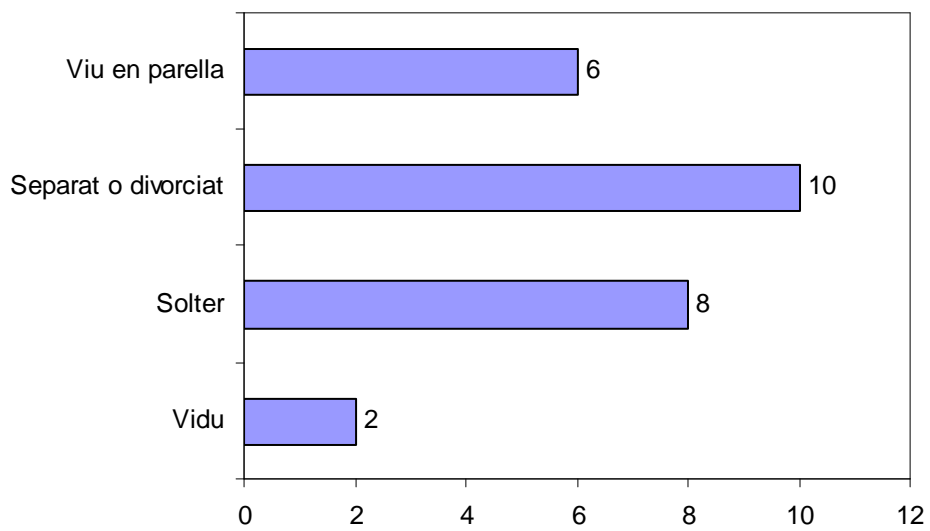
Gràfic 9: Nivell d'estudis

Gràfic 10: Situació laboral

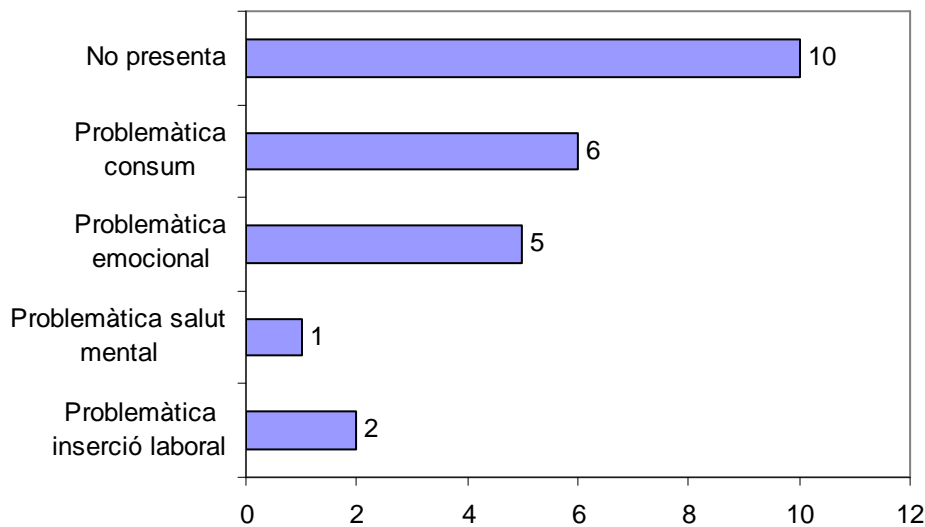

Gràfic 11: Situació familiar

Gràfic 12: Factors de risc

6.4. L'entrevista

El model d'entrevista emprat amb els penats ha estat dissenyat a partir del qüestionari utilitzat per Gill Mclvor a la seva investigació del 1992 amb penats a *community services* a Escòcia⁸. Al setembre de 2008 varem contactar amb la investigadora per explicar-li el nostre projecte de recerca i demanar-li una còpia del seu qüestionari per a utilitzar-lo de manera orientativa.

El qüestionari ha estat una eina molt útil per establir les bases de la nostra entrevista a partir de les variables que s'hi analitzen i volem mostrar el més sincer agraïment a l'autora. No obstant això, aquest qüestionari estava dissenyat des d'una perspectiva quantitativa i per passar-ho per escrit als penats, motiu pel que ha hagut de ser substancialment modificat per adaptar-lo a un model qualitatiu d'entrevista, semiestructurada i de resposta oberta. Així mateix, l'adaptació ha estat necessària per tal de tenir en consideració les diferències existents entre el sistema d'execució escocès i el vigent a la província de Barcelona. A més, s'han inclòs noves preguntes per tal d'abordar no només qüestions relatives a l'experiència del TBC, sinó també relatives a les percepcions sobre la justícia i la intervenció específica sobre necessitats criminògenes, d'acord amb les 4 hipòtesis que avaluem.

---

⁸ Informació sobre la recerca de Mclvor recollida a l'apartat 4 d'aquest treball.

El nostre model final d'entrevista inclou un total de 42 preguntes distribuïdes en cinc apartats: 1) sobre la percepció de la justícia processal, 2) sobre el treball realitzat, 3) sobre la intervenció/supervisió d'acord amb paràmetres del model prosocial, 4) sobre la intervenció sobre necessitats criminògenes, i 5) sobre la valoració general de l'experiència. Es pot trobar l'entrevista completa a l'**Annex 1**.

L'entrevista recull preguntes relacionades amb tot el procés, incloent la fase de la detenció (si la va haver), la fase de judici oral (o conformitat), la fase d'execució anterior a l'elecció del treball a complir, el disseny del pla de treball i, per descomptat, la fase de compliment en l'entitat. Recull així mateix preguntes sobre la percepció de justícia processal, el treball realitzat, la valoració de l'experiència, la relació amb els beneficiaris, amb el supervisor de l'entitat i amb el delegat, així com sobre la intervenció sobre necessitats criminògenes (si les va haver).

A principis de juny es va portar a terme el contacte amb els primers penats. Es va acordar data i lloc amb aquells que van mostrar la seva predisposició a col·laborar i es van realitzar les primeres entrevistes, quedant validat el model d'entrevista dissenyat després d'algunes correccions en les preguntes de recollida d'informació sobre la situació socio-personal actual del penat que permetessin recollir dades sobre aquesta situació abans, durant i després del compliment de la condemna.

Entre els mesos de setembre i novembre de 2009 es van realitzar 16 entrevistes a penats sense historial delictiu, 6 a penats amb historial de compliment d'una pena alternativa a la presó i 2 entrevistes a penats amb historial de presó.

Aspiràvem a realitzar un total de 40 entrevistes, 20 per cada grup (amb i sense historial delictiu), però hem trobat serioses dificultats en el contacte amb els penats del grup amb antecedents penals, havent tingut un índex de mortalitat de la mostra molt ampli. Malgrat que hem treballat amb finalitzacions de TBC recents, les dades de contacte disponibles a la base del Servei de Mesures Penals Alternatives no han donat tot el resultat esperat. En una gran quantitat de casos les dades no eren vàlides perquè el telèfon ja no existia o bé no estava operatiu o pertanyia a una altra persona o simplement no contestaven. En altres casos, els penats estaven ingressats a la presó (dada interessant en la mesura que no ens hem trobat amb cap supòsit similar entre els penats del grup sense antecedents penals).

Les entrevistes han estat realitzades en cafeteries, a casa del penat o a la seu de la Fundació IReS (Institut de Reinserció Social) que ens ha cedit un espai a les seves instal·lacions sempre que els hi hem sol·licitat, també a ells volem mostrar el nostre agraïment. En el moment de fer el contacte amb el penat i demanar la seva col·laboració els donàvem a triar qualsevol d'aquests tres llocs perquè ells poguessin optar pel que els resultava més fàcil o més còmode i potenciar així l'índex de participació. D'acord a aquest criteri, el lloc en el qual més entrevistes s'han realitzat ha estat la cafeteria, que en tots els casos ha triat el propi penat procurant que fos propera al seu domicili o lloc de treball.

Les entrevistes s'han desenvolupat amb total normalitat, no s'ha produït en cap cas incident que mereixi la pena destacar. Hem buscat crear un ambient de confiança amb el penat perquè pogués explicar-nos la seva experiència i les seves opinions amb total llibertat, i la gran majoria s'han mostrat molt participatius en l'entrevista.

6.5. Anàlisi de les dades

Per sintetitzar les variables analitzades, de cara a facilitar l'anàlisi de les dades, s'ha dissenyat una fitxa de recollida de la informació de cada penat (**Annex 2**). Les dades han estat classificades en tres categories:

- a. **Dades subjectives del penat:** obtingudes a partir de la transcripció de l'entrevista en relació a les preguntes sobre les hipòtesis rehabilitadores del TBC.
- b. **Dades objectives del penat i del procés:** obtingudes a partir de la base de dades del Servei de Mesuris Penals Alternatives per tal de corroborar la veracitat de les respostes dels penats en relació a la informació sobre l'entitat (o entitats) a la qual el penat va estar vinculat pel compliment del treball, el tipus d'activitat realitzada, la durada del compliment i el nombre de delegats que van intervenir durant l'execució.
- c. **Dades sobre la valoració subjectiva del delegat al finalitzar la intervenció:** obtingudes a partir dels descriptors estadístics de la base de dades del Servei de Mesures Penals Alternatives, sobre nivells d'aprofitament de l'activitat i consecució d'objectius, entre d'altres. Es tracta d'una valoració que realitzen els

delegats a l'elaborar l'informe final que s'envia al Jutjat de Vigilància Penitenciària i hem cregut interessant tenir-los en consideració per comprovar si les percepcions (positives o negatives) dels delegats sobre l'execució coincideixen amb les expressades pels penats.

Transcrites les entrevistes i recollides totes les dades, hem analitzat les característiques sociodemogràfiques dels penats entrevistats, contrastant la informació amb les característiques generals de la població de referència i comprovant la diversitat de perfils que aspiràvem aconseguir, tal i com s'ha mostrat en l'apartat anterior.

I en segon lloc, hem analitzat les respostes dels penats per obtenir els resultats de les seves percepcions en relació a la presència dels factors que la investigació criminològica ha demostrat com a rellevants per a l'eficàcia rehabilitadora de la pena, en general, i dels treballs comunitaris, en particular.

S'han obtingut, a més, altres resultats al marge de les hipòtesis de partida que també considerem interessants destacar en l'apartat de les conclusions.

6.6. Resultats

Passem a continuació a descriure els resultats obtinguts de les entrevistes realitzades amb els penats, classificant-los segons les quatre categories tingudes en compte i donant exemples dels discursos utilitzats pels subjectes entrevistats. Per una qüestió d'extensió, valorem inapropiat recollir totes les respostes donades, però sí hem volgut mostrar aquelles que considerem més destacables.

6.6.1. Resultats sobre la valoració del treball realitzat

Dins les nostres hipòtesis hem remarcat la importància de que el treball realitzat porti al penat la percepció de que la seva tasca comporta una utilitat als beneficiaris de l'activitat. En relació a aquest aspecte, hem trobat posicions molts variades.

Percepció d'utilitat del treball pels beneficiaris:

Quatre dels entrevistats van manifestar que el seu treball no havia estat gens útil. Coincideix en tots els casos, que l'activitat realitzada era de tipus de manteniment i neteja i el contacte amb els beneficiaris de l'activitat era mínim. Veiem un exemple

“Era una clínica privada y había algo social, pero yo veía que la gente que venía a las visitas pagaba, yo no veía lo social....no, yo no noté que estaba haciendo ningún trabajo en beneficio de la comunidad, yo creo que los beneficios se los hacía a ellos, como limpiaba, se ahorraban una mujer, luego ahí hay muchos despachos que los alquilaban y yo limpiaba todo lo que había ahí...”

Sis dels entrevistats van manifestar que el seu treball havia estat útil a mitges. En aquests casos les activitats realitzades havien estat diferents, alguns penats havien estat en contacte amb els beneficiaris i altres no (tres havien realitzat tasques de manteniment, dos tasques de prevenció amb la policia i un d'ells cura d'animals), però en tots els casos els entrevistats havien realitzat aquesta tasca en companyia només d'altres penats també condemnats a la mateixa pena.

“El trabajo que hacía estaba bien y había que hacerlo, pero dejaba de ser útil en el momento en que después de que yo terminara venía otro a hacer lo mismo que yo... repetíamos el trabajo...”

La majoria dels penats, 14 del total d'entrevistats van manifestat que el seu treball havia estat útil o molt útil pels beneficiaris. És el cas de la majoria dels entrevistats. Les característiques de les activitats realitzades van esser diferents, però coincideix que en tots els casos s'havien realitzat en contacte directe amb els beneficiaris (gent gran, nens, immigrants nouvinguts).

“Pues lo que hice fue en los colegios, responsable de las puertas abiertas, y además limpiar un poco lo que ensuciaban, papeles, cosas así...y entraban desde pequeños hasta grandes...me dieron a elegir jardinería, mantenimiento de los parques...pero yo dije, no, no, prefiero el colegio...te lo pasas bien...bueno con los niños, siempre...”

“Exacto, ayudar a los que tienen más dificultades, o sea siempre había un animador o un educador y entonces era eh echarle una mano a la gente que no podían escribir, o

que son sordos entonces tienen que comunicarse por ordenador...hicimos actividades de huerto, de cocina,

“Para la preparación de la fiesta de la Mercé... pues yo desempeñé las funciones de llevar la furgoneta y colaborar en todo lo que se me dijera, a nivel de llevar eh paquetes, a nivel de formación con los ordenadores, de explicar a la gente un poquito los programas que se estaban haciendo, hinchar globos, repartir y explicar los folletos, preparar los ordenadores, los altavoces, preparar las mesas, todo lo relacionado...”

Aquells que van fer una valoració especialment positiva, van manifestar que els mateixos beneficiaris els hi havien transmès que la seva feina havia estat molt útil.

“Sinceramente, me sirvió para sentirme más útil hacia la sociedad, por así decirlo, eh y conocer un grupo de personas que, a ver, yo había dado clases a niños, a abuelos, también un grupo así un poquito complicados, pero este, estas personas en particular pues no había tocado ¿no? y realmente me sentí muy satisfecho al ver que personas que igual que están que no hablan con nadie durante todo el día, y que empiecen a aprender informática, y que al cabo de un mes o dos pidan ellos mismos que abran el aula de informática para poder colarse en Internet y escuchar música, aunque sólo sea eso ¿no?, pero es muy importante a la hora de poder hacer cosas por sí mismos, y más un tema que no han tocado”

“...Bueno pues estuve dando clases en Calella ... de hecho cuando me fui, los inmigrantes en la clase preguntando por mí, me han vuelto a llamar la que estaba ahí de responsable, y me decía todos preguntan por ti, la verdad, estuve tan a gusto... son como niños pequeños, la verdad es que vienen aquí muy indefensos, eh ya sabemos que hay mucho de todo pero vienen sin saber el idioma, sin saber escribir apenas algunos, no tienen estudios...”

Entrevistadora 1: ¿Crees que ellos sintieron que era importante lo que tú hacías?

Usuario: Sí, mucho, me siguen llamando eh? Tengo teléfonos de muchos que me siguen llamando,

Entrevistadora 1: ¿Y tú, te sentiste útil?

Penat: Yo creo que sí, para ellos sí, ya te digo que ellos me siguen llamando...me sentí muy útil. La pena que por trabajo pues no puedo ir, porque yo trabajo hasta las cuatro...ya con tiempo iré...”

A les nostres hipòtesis recollim també la importància de la percepció dels penats sobre la utilitat del treball realitzat per a si mateixos, fet que depèn, d'una banda, de la possibilitat d'aplicar coneixements previs i, d'altra banda, de la possibilitat d'adquirir nous coneixements. Pel que fa a l'aplicació de coneixements previs, trobem els següents posicionaments:

Percepció sobre l'aplicació de coneixements previs:

12 dels 24 entrevistats han verbalitzat NO haver pogut aplicar cap tipus de la seva experiència. Destaca que la majoria d'ells han realitzat el TBC fent activitats autònomes, sense massa relació amb els beneficiaris ni amb els supervisors i sense cap connexió amb el seu àmbit professional

6 entrevistats mencionen que han pogut aplicar les habilitats que han anat adquirint al llarg de la seva vida (treball en equip, habilitats socials, cura dels fills, etc). En aquests casos coincideix que la tasca desenvolupada no tenia cap connexió amb el seu àmbit professional, però sí existia contacte directe amb els beneficiaris de l'activitat o amb altres penats.

6 dels penats entrevistats (una cuinera, un mestre, un pintor, una auxiliar de geriatria, una netejadora i un informàtic) van manifestar que havien pogut aplicar els seus coneixements àmpliament. En aquests casos, coincideix que es tracta de persones amb coneixements tècnics adquirits en el desenvolupament de la seva professió, que han realitzat el TBC realitzant tasques dins el mateix àmbit professional i en contacte directe amb els beneficiaris.

“ Iba a darles clases de informática ...ayudándoles a los terapeutas y a los psicólogos un poco en su labor de hablar con alguna persona, de enseñarles, siempre basándome en las clases de informática, o a gente que quería otro tipo de actividades como leer el diario, diarios, acompañando a los terapeutas o..yo, hacía lo que me dijeran, ¿no? y supongo que también hice lo que me dijeron pues porque estaba a gusto allí...”

“...A mi me gustan los abuelos, es verdad es una cosa que me ha gustado toda la vida, ¿vale? los niños me ponen muy nerviosa pero los abuelos no, hace años hice un curso de auxiliar de geriatría y pues estuve en la Residencia de Gent Gran y muy bien, iba cada día cuatro horas, sacaba a los abuelos a pasear, hacíamos actividades, hablaba con ellos...”

Percepció sobre l'adquisició de nous coneixements o habilitats

10 dels entrevistats han manifestat que han après aspectes generals sobre el funcionament intern de l'entitat on han desenvolupat el treball, han adquirit més experiència amb coneixements dels que ja disposaven o sensibilitzar-se més amb determinades problemàtiques.

“Usuario: Hacía fotocopias, mandaba papeles a la Casa Grande, o sea, indicando a la gente bueno por ejemplo hay gente que quiere apuntar a sus niños a la escuela bueno pos le digo “tiene que ir a este sitio, pasar por ahí”...”

Entrevistadora: ¿Sentiste que aprendiste cosas nuevas...?

Usuario: “Hombre claro, claro que era aprender, cosas que no te enterabas, hay muchas cosas que bueno, simplemente que oyes, de la escuela de niños cómo se hace, bueno la gente mayor, lo de los autobuses, lo que tiene que hacer (se refiere a que cumpliendo el TBC aprendió sobre los servicios y funcionamiento del ayuntamiento), a trabajar con el ordenador, hacer cosas de oficina...”

“Entrevistadora: ¿Y crees que has adquirido conocimientos que puedas utilizar en el futuro?”

Entrevistada: ...Bueno la verdad es que a mi me ha servido....he dado un cambio de 180 grados a lo bestia, porque a raíz de esto... el cabo me planteó que por qué no me planteaba meterme en la guardia urbana...es algo que antes no me llamaba la atención ni tenía que ver con mi trabajo (secretaria en una clínica veterinaria)... y ahora estoy opositando a Mossos d'Esquadra...

“...Con otro departamento en el que estaba, que era el de ayudar a la gente a encontrar trabajo a los chicos jóvenes que tienen problemas, y también bastante bien me adaptaba con los chicos jóvenes y a parte que bueno estando ahí haciendo

labores de cultivo, plantando jardinería y tal, ahí aprendí yo ¿no? y también, tenía mi confianza y mi respeto...”

No obstant, la majoria dels penats, 14 dels 24 entrevistats, han verbalitzat NO haver adquirit cap tipus de coneixement nou durant el treball realitzat. En aquest sentit, tal i com recollim a les hipòtesis es preveia que les diferències en la valoració sobre els treballs realitzats i els coneixements adquirits siguin especialment importants en aquells subjectes a l'atur o amb dificultats laborals. No obstant, els penats entrevistats amb aquestes característiques han valorat que l'experiència no els hi ha suposat cap avantatge de cara a una millora de la seva situació laboral en el futur, a excepció d'un que justament es va quedar a treballar a l'entitat on havia estat realitzant el TBC:

Entrevistadora: ¿Podrías destacar lo más positivo de los trabajos en beneficio de la comunidad?

Usuario: Pues me han tratado muy bien, me han dado un trabajo, yo estoy muy contento.

6.6.2. Resultats respecte a la supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials

Aquesta hipòtesi basada fonamentalment en el model d'execució de probation i els treballs comunitaris en el context anglosaxó destaca, tal com ja varem comentar, la importància del contacte que es produeix amb altres treballadors voluntaris, altres penats, el supervisor de l'execució i el supervisor del treball com a model positiu que actua per reforçar el comportament pro-social i no criminal del penat. No obstant, la majoria dels nostres entrevistats, no destaquen cap aspecte rellevant al respecte.

També responen a paràmetres del model pro-social el desenvolupament del sentit de la responsabilitat cap als altres, que es possibilita a través del compliment de la pena en grups formats exclusivament per penats, ja que es pot arribar a desenvolupar un concepte “microcòsmic” de la comunitat, centrat en l'equip de treball. En aquest sentit, sí que es poden comprovar alguns aspectes relacionats.

Entrevistadora: ¿había más personas cumpliendo TBC en la entidad contigo?

Penado:” sí, sí ,y los pusieron a mi cargo, los tenía que llevar yo a todos, porque como me quedé el más antiguo me dijeron que era el que mejor conocía como funcionaba todo y que les enseñara....”

“...me pagaban la comida, y el agua, refrescos... pintaba hasta las 2 o así y me venían a buscar y me decían “venga, bájate a comer” y comía con ellos, los del centro son muy buena gente, sí...”

Usuari que es mostra content pel fet que el tractessin correctament i es valorés el seu esforç.

6.6.3. Resultats sobre la percepció de la justícia processal

Segons les nostres hipòtesis, la major motivació per respectar la llei en el futur està directament relacionada amb l'avaluació que realitzen els penats sobre la imparcialitat de les decisions adoptades per les autoritats i dels procediments utilitzats a tal efecte.

En aquest sentit ens interessa, en primer lloc, conèixer quina és la percepció dels penats entrevistats sobre el tracte rebut durant el procediment judicial per part de la policia (en el cas que hagi hagut intervenció policial), per part dels jutges i dels fiscals durant el judici i per part dels advocats durant la defensa dels seus clients.

Tracte rebut per la policia (quan va haver detenció)

Hem de destacar que les valoracions han estat en la majoria dels casos molt negatives. Els entrevistats o bé destaquen no haver estat informats dels motius de la detenció fins no arribar a la comissaria, o bé destaquen haver-se sentit tractats com a “criminals”. Destaquem dos exemples d'entrevistats, precisament, del grup sense historial delictiu previ:

“Me trataron como a un perro, cuando fui yo quien le fue a denunciar, me agarró uno de ellos y me dijo que estaba detenido porque había huido, que me habían ido a buscar a mi casa y me había escapado, y yo no sabía de que me hablaban, yo le dije que había ido a poner una denuncia porque mi cuñada me había dado golpes en una pelea con mi hermano, y no me creyó, me cogieron entre cuatro, me llevaron al calabozo y me dijeron que me quitase la ropa, y yo no entendía nada, y me

desvistieron y me preguntaron por los tatuajes, que qué significaban , que a qué me dedicaba, y yo les dije que no andaba en nada raro, y me tiraron a una colchoneta y allí me dejaron hasta el día siguiente que era el cambio de turno, y entonces me dejaron llamar a mi hermano, pero no pudieron hacer nada y allá me quedé...”

“Era todo muy frío, al entrar en el despacho, que te hacen pasar por el detector de metales, entonces “¿uy a dónde voy”...me llevaron al calabozo toda la noche, eso fue lo peor, el trato yo encuentro que es demasiado, el trato con la policía fue muy frío, o sea me sentí como una criminal, claro bueno te hacen sacar los cordones, el cinturón, los pendientes, todo...dentro de los polis malos había uno bueno que me dejó coger el teléfono y poder llamar a mi novio...”

Participació del penat en la presa de decisions

Ens aquest sentit ens interessa conèixer el grau de participació dels penats a l'hora de prendre decisions, tant pel que fa a l'elecció de la condemna com pel que fa al disseny del pla de treball de l'execució. Així, respecte a l'elecció de la condemna ens ha cridat l'atenció el fet que la gran majoria d'entrevistats (19 dels 24) van acceptar una conformitat amb la petició de condemna del ministeri fiscal abans de la celebració del judici oral. Malgrat aquesta prestació de conformitat, gairebé la meitat d'ells (9) no reconeixen la seva culpabilitat, fet especialment destacable en relació als delictes de violència a l'àmbit familiar i en el cas dels estrangers.

A l'hora d'explicar el motiu pel que van acceptar la conformitat quan no accepten la culpabilitat, gairebé tots han verbalitzat que va ser l'advocat qui els va convèncer perquè així podrien assolir una rebaixa en la condemna. En el cas dels estrangers, a més, els motius semblen estar relacionats amb la por a no poder renovar la seva autorització de residència.

Entrevistat: “... yo pensé si no he hecho nada y de qué me van a condenar...ese fue mi gran error... Entró el abogado de oficio y me dijo que aquí no importa lo que ha pasado realmente, aquí lo que importa es que con el tema de la violencia de género se te va a caer el pelo...”

Entrevistadora: ¿aceptó usted, entonces, la conformidad antes del juicio?

Entrevistat: El abogado me dijo, si vamos a juicio que saldrá de aquí a un año... te pueden condenar hasta a seis años de prisión.... Si tú aceptas ahora vamos a pedir

cambiarlo por TBC y en aquel momento yo pensé, qué más da, lo que importa es acabar esto, cerrarlo, se acabó.

Ens ha sorprès també que només 8 dels 24 entrevistats han verbalitzat haver estat informats pels seus advocats sobre en què consistien els treballs en benefici de la comunitat abans de rebre la condemna ja que en les nostres hipòtesis el paper del consentiment del penat en l'acceptació de la condemna és un element rellevant per a la responsabilització per les conductes delictives comeses. En destaquem alguns comentaris d'aquells que no havien estat informats:

“Entrevistadora: ¿Y antes de que tu dijeras “vale, me conformo con lo que están pidiendo”, alguien te había informado sobre en qué consistían los trabajos en beneficio de la comunidad ?

Entrevistada: No, exactamente no...

Entrevistadora: ¿El abogado? ¿El juez, el fiscal?

Usuaría: No, no, no

Entrevistadora: Entonces, la primera vez que te explican qué es un trabajo en beneficio de la comunidad, ¿quién fue? ¿La delegada?

Usuaría: Sí.”

Usuària condemnada per un delicte contra la seguretat viària per donar positiu a la prova de alcoholèmia.

“Entrevistadora: ¿Y alguien en algún momento le preguntó a Ud. Si quería cumplir con los trabajos en beneficio de la comunidad?

Usuaría: No, nadie, no. a ver todas las personas con las que yo hablaba- a ver había una orden de alejamiento de 2 años, que yo no me podía acercar a él, la custodia de la niña, una multa que eran creo que eran 10 euros o 6 euros al día, no recuerdo, y una cantidad de dinero que bueno, hay que pagar en la cuenta del juzgado por un concepto- no recuerdo- y no recuerdo las jornadas que eran...

Entrevistadora: O sea que en ningún momento nadie te llegó a preguntar si prestabas tu consentimiento para hacer unos trabajos en beneficio de la comunidad...?

Usuaría: No, nadie, nada,”

“Entrevistadora: ¿Nadie te había explicado antes de que tu dijeras “sí, estoy de acuerdo” en qué consistían?

Usuario: Pues no,... me cogieron un viernes, y el domingo mismo eh ya llegó el juicio, ¿vale? Y ahí ya se hizo todo el papeleo...y me explicaron la pena que había y si me conformaba o no.”

Consideració de las circunstancias i necessitats personals:

Pel que fa a la consideració de les circumstàncies personals (laborals, familiars o de salut), factor també recollit entre les nostres hipòtesis com a rellevant per a la percepció de justícia processal, els resultats de les entrevistes són més positius ja que gairebé tots els penats han verbalitzat que el pla de treball que es va acordar respectava les seves obligacions laborals i familiars.

Entrevistadora: ... entonces, ¿Te dieron a elegir entre varios trabajos?

Usuario: Pues si, no me lo dijo todo pero no sé, había para estar en una perrera, y no sé, pocas cosas, bueno pocas cosas que me dijo pero supongo que habrían más y yo le dije pues la Guardia Urbana, por tiempo...

Entrevistadora: ¿Por el tiempo, por qué, porque era tal vez el que te permitía cumplir más seguido, más horas...?

Usuario: exactamente, porque era fin de semana, y los otros trabajos eran entre semana y no podía por el trabajo...

Entrevistadora: entonces trabajas entre semana y tenías tiempo para cumplir con estos (trabajos en beneficio de la comunidad) y el tiempo libre que te quedaba era el del fin de semana

Usuario: Sí, sí, exacto.

“Entrevistadora: ¿pudiste elegir el trabajo?

Usuario: sí, sí, me daban a elegir el que quería...pasa que como yo tengo un crío pequeño de seis años...para que los fines de semana puedas seguir viéndolo, te lo

llevas ahí al colegio y juegas a la pelota y te lo puedes combinar...me lo dan cada quince días (se refiere a la custodia del hijo) y para que no pierda ningún día pues te lo llevas...(refereix a que portava al seu fill a l'entitat en la qual complia amb el TBC) ”

“Entrevistadora: ¿Considera alguna razón por la que el delegado le adjudicó ese trabajo?

Usuario: los podía hacer los fines de semana, con lo cual me permitía seguir trabajando de lunes a viernes (...)

Entrevistadora: ¿Y de cara a su compaginación más familiar, le costó?

Usuario: no, no, no es que me costara yo estoy separado, tengo un hijo, entonces hacía fines de semana alternos para que no me coincidiera con la custodia del niño, un fin de semana estaba con mi hijo y el siguiente estaba con la entidad”.

6.6.4. Resultats respecte la intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat

Tal i com ha quedat recollit en l'apartat corresponent a les característiques socio-personals de la mostra, alguns dels entrevistats presentaven problemàtiques que nosaltres valorem com a factors de risc sobre els que s'hauria d'haver treballat (consum de tòxics, problemàtiques de salut mental, dificultats per la inserció laboral o inestabilitat emocional). Malgrat això, no hem trobat cap cas on es pugui apreciar que s'ha fet una intervenció clarament dirigida a minimitzar la problemàtica corresponent.

Només podem destacar un cas en què el penat, al mateix temps que complia la condemna de TBC, realitzava també un tractament de deshabitació i en el que ens consta que la delegada va coordinar-se amb el centre de tractament per tal de reforçar els canvis que s'anaven assolint. I un altre cas, on el delegat va intervenir per tal de justificar el compliment de la condemna d'un penat bolivià que va perdre el dret de renovació de l'autorització de residència a causa dels antecedents penals.

“El último día que estaba (cumpliendo el TBC) me llegó justo la carta de que me echaban del país porque tenía antecedentes y no me renovaban la residencia, y que tenía 15 días para abandonar España, entonces sí que me enfadé mucho, y pensaba

“yo limpiando aquí y ahora me echan”, pero bueno, se lo comenté a la chica de la empresa y hablamos con la delegada, porque claro, yo había finalizado mis trabajos, estaba todo en regla como quien dice ¿no? Entonces a ver si iba a ser que era que no lo habían comunicado a los juzgados o algo, entonces la delegada me envió por fax un documento conforme había finalizado y me dijo que se lo diera al gestor y lo pidiese de nuevo, como se dice, ¿apelase? Sí, que apelásemos y bueno, además de eso pusimos los papeles del piso de mi hermano, pusimos que toda mi familia estaba aquí entonces ya sí que me la dieron”

6.7. Conclusiones de la recerca

Abans d'entrar a explicar les conclusions que hem pogut extreure de la nostra recerca, creiem adient insistir en la idea que el que hem volgut investigar no és la validesa de les hipòtesis plantejades per la literatura criminològica internacional sobre quins elements són més eficaços per assolir el desistiment en la delinqüència dels penats sotmesos a TBC, sinó la percepció dels penats sobre la presència d'aquest elements durant l'execució de la seva condemna.

A més, és important recordar que, en tant que la nostra recerca s'ha basat en una metodologia qualitativa, no podem extraure conclusions estadísticament significatives que puguin ser aplicables a la resta de penats sotmesos a TBC. Per aquest motiu, encara que a vegades utilitzem conceptes quantitius a l'hora d'interpretar les nostres conclusions (com: la majoria, més de la meitat, gairebé tots, etc.), ho fem només per facilitar la seva comprensió i valorar l'abast de les percepcions verbalitzades pels penats.

Fets aquests aclariments, passem a descriure les conclusions a les que hem arribat, classificant-les segons les categories analitzades i els indicadors que les defineixen.

6.7.1. Valoració del penat sobre el treball realitzat

Recordem que l'evidència empírica a nivell internacional ens ha demostrat que els penats que valoren positivament la seva experiència del *community services* tenen menys probabilitats de reincidir en el futur que aquells que fan una valoració negativa de l'experiència. També es destaca que, d'entre els factors que contribueixen a

convertir el TBC en una experiència valuosa, hi figuren el contacte amb els beneficiaris de l'activitat, la percepció del treball exercit com a útil pels seus beneficiaris i la percepció del treball realitzat com a útil pels propis penats (element, aquest últim, que es tradueix en haver tingut la possibilitat d'adquirir noves habilitats o de posar en pràctica algunes de les ja adquirides) (McIvor,1992 i Rex/Gelsthorpe, 2002)

- Pel que fa a la percepció d'utilitat de la tasca desenvolupada, hem pogut comprovar que en aquells casos en què el TBC es realitza en contacte directe amb els beneficiaris, la valoració d'utilitat és alta, especialment quan els mateixos beneficiaris o els responsables de l'entitat així ho han fet saber al penat. Per contra, quan el TBC es realitza fent activitats sense contacte directe amb els beneficiaris, la valoració d'utilitat es negativa, tot i que es pot arribar a matisar d'alguna manera quan el compliment és realitzat en companyia d'altres penats que tenen encarregades funcions similars. En termes generals, més de la meitat dels subjectes entrevistats van considerar que l'activitat realitzada havia estat útil.
- Pel que fa a la percepció sobre l'aplicació de coneixements propis, hem pogut comprovar que només les persones amb qualificació professional que desenvolupen el TBC en el mateix àmbit laboral del que provenen perceben que han pogut aplicar coneixements previs. No obstant, aquells que realitzen el TBC en àmbits diferents al professional consideren que han pogut aplicar certes habilitats adquirides al llarg de la seva vida (treball en equip, habilitats socials, cura dels fills, etc.) quan han estat en contacte directe amb els beneficiaris.
- Pel que fa a l'adquisició de coneixements, més de la meitat dels penats van verbalitzar no haver après res nou. Ni tan sols els penats aturats o amb dificultats laborals, tal i com s'esperava. Només alguns subjectes van manifestar haver après aspectes generals del funcionament intern de l'entitat on havien desenvolupat el treball o haver-se sensibilitzat més amb determinades problemàtiques que no coneixien, sense que haguem estat capaços de trobar algun element del compliment que sigui rellevant per entendre els motius d'una o altra percepció.

6.7.2. Supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials

Recordem que estudis criminològics previs a nivell internacional ha demostrat que el TBC promou actituds i comportaments prosocials gràcies al contacte que es produeix amb d'altres treballadors voluntaris, d'altres penats, el supervisor de l'execució (delegat d'execució de mesures) i el supervisor del treball.

Pel que fa al paper dels supervisadors de l'execució, les investigacions disponibles avalen l'existència d'una relació estadística significativa entre l'actuació dels *agents de probation* d'acord a paràmetres del model prosocial i la reducció de la reincidència dels penats supervisats, posant de manifest el valor que té l'existència de models i de reforços antidelictius, l'habilitat per a la resolució de problemes i la qualitat de les relacions interpersonals com elements amb potencial rehabilitador (Trotter, 1993).

Per la seva part, els supervisadors de l'activitat a l'entitat, responsables del treball que el penat realitza, tenen una funció importantíssima en la configuració de la reacció general del penat a l'experiència del treball, ajudant-lo a interpretar el valor del treball, explicant-li el sentit, el context i com opera el benefici per als seus destinataris (Blay, 2002).

- A la nostra recerca no hem pogut constatar que cap dels penats entrevistats s'hagi sentit influenciat de manera destacable durant el compliment, ni positivament ni negativament, pel contacte amb altres treballadors voluntaris, el supervisor de l'execució (delegat d'execució de mesures) o el supervisor de l'entitat.
- No obstant, si hem pogut comprovar que en aquells casos en què el compliment de la pena es porta a terme en grups formats exclusivament per penats, alguns penats verbalitzen haver arribat a desenvolupar un cert sentit de la responsabilitat cap als altres, centrat en la idea d'equip de treball, però que es produeix fonamentalment quan els penats s'incorporen a l'equip en moments diferents de manera que els més antics poden ensenyar com funcionen les coses als més nous.

6.7.3. Percepció de la justícia processal

Recordem que l'evidència empírica analitzada posa de manifest que la major motivació per respectar la llei en el futur està directament relacionada amb l'avaluació que realitzen els penats sobre la imparcialitat de les decisions adoptades per les autoritats i dels procediments utilitzats per a això. En aquest sentit, s'apunta que la valoració d'imparcialitat és més gran quan els penats han pogut participar i donar les seves opinions a l'hora de prendre decisions, quan han sentit que el procediment era neutral i estava basat en criteris concrets i en una aplicació uniforme de les regles, quan s'havien sentit tractats amb dignitat i respecte i quan havien percebut que les autoritats havien considerat les seves necessitats i inquietuds (Tyler, 1990).

En la mateixa línia, altres investigacions arriben a la conclusió que la major capacitat de reducció de la reincidència del TBC (en contrast amb penes curtes de presó) està relacionada amb el fet que aquest facilita que els penats percebin la seva condemna i la mateixa pena com a resultat del seu propi comportament i no com una imposició arbitrària del jutge o d'un altre subjecte (Killias/Aebi/Ribeaud, 2000).

Així mateix, s'argumenta que les percepcions d'un tractament processal injust debiliten el recolzament al sistema legal que, a la vegada, redueix inhibicions davant una activitat il·legal futura (Paternoster et al, 1997).

- Pel que fa a la percepció del tracte rebut per la policia per part d'aquells que han estat detinguts abans de passar a disposició judicial, hem pogut constatar a la nostra recerca que, en la majoria dels casos, els penats fan una valoració molt negativa, ja sigui per considerar que no han rebut informació sobre els motius de la detenció fins arribar a comissaria, ja sigui per haver-se sentit tractats com a "criminals" o ja sigui per considerar que l'acusació és conseqüència d'una conspiració en contra seva. En qualsevol cas, cal destacar que aquesta valoració negativa és més pròpia de penats acusats per delictes de violència de gènere, cosa que probablement es deu al fet que dels subjectes de la nostra mostra els responsables d'aquest tipus de delictes són, precisament, els que van passar en major mesura per comissaria que la resta d'entrevistats.

- Pel que fa a la participació en l'elecció de la condemna, la gran majoria d'entrevistats (19 dels 24) van acceptar una conformitat amb la petició del ministeri fiscal abans que se celebrés la fase de judici oral. Malgrat aquesta prestació de conformitat, cal destacar que gairebé la meitat d'ells no reconeixen la seva culpabilitat, fet especialment destacable en relació als delictes de violència a l'àmbit familiar i en el cas dels estrangers. En aquest casos, a l'hora d'entendre el motiu pel que van acceptar la conformitat quan no accepten la culpabilitat, gairebé tots verbalitzen que va ser l'advocat qui els va convèncer perquè així s'aconseguiria una reducció en la condemna. En el cas dels penats per delictes de violència de gènere, els penats manifesten que els advocats van argumentar que davant aquestes infraccions no hi ha possibilitat d'absolució, mentre que en el cas dels estrangers els motius semblen estar relacionats amb la dificultat per renovar la seva autorització de residència.
- Pel que fa a la informació que els penats van rebre sobre els TBC abans de prestar el seu consentiment, ens ha sorprès que només 8 dels 24 entrevistats hagin verbalitzat haver estat informats prèviament. En els casos en què sí que es va donar aquesta informació, aquesta va provenir dels advocats, mai del jutge o del fiscal. Creiem que aquesta manca d'informació resulta especialment reprotxable ja que entenem que el moment de l'acceptació de la condemna és un moment clau per treballar la responsabilització del penat pel delicte comès.
- Pel que fa a la consideració de les circumstàncies personals (laborals, familiars o de salut) a l'hora de donar contingut al TBC, cal destacar que gairebé tots els penats han verbalitzat que el pla de treball acordat respectava les seves obligacions laborals i familiars.

6.7.4. Intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat

Recordem que malgrat que la recerca criminològica internacional ha posat de manifest la importància de dirigir el contingut de l'execució de les condemnes a la reducció dels factors de risc presents en els penats, el TBC no es considera habitualment una sanció explícitament rehabilitadora perquè no és un tractament com pot ser-ho la suspensió de la pena amb imposició de regles de conducta que comporten el seguiment d'un programa educador o de tractament o la probation de

l'àmbit anglosaxó. Per això i per les exigències que el seu compliment imposa, s'acostuma a argumentar que el TBC no funcionarà per a persones amb especials necessitats rehabilitadores (com toxicomanies, alcoholisme, tendència a la violència, agressivitat o necessitats d'educació no sexista o no racista) ja que tot i tenir certa capacitat per resultar rehabilitador, no aborda directament els problemes criminògens del penat (Blay, 2007)

Ara bé, en tant que el TBC acostuma a imposar-se en procediments penals de judici ràpid, sovint amb la conformitat del penat, on els temps del procés no donen opcions a l'elaboració d'informes que valorin la presència o absència de necessitats criminògenes, ja hem mencionat que creiem necessari buscar solucions dins del contingut de la mateixa condemna de TBC que permetin valorar la intervenció sobre factors de risc de reincidència quan aquestes existeixin i al penat se li hagi imposat un TBC. Així mateix, recordem que hem argumentat que, a tal efecte, resulta fonamental el treball que realitzen els delegats d'execució, en primer lloc, com a responsables d'una bona avaluació inicial a través de la primera entrevista amb el penat (per tal de detectar l'existència o no de factors criminògens rellevants) i, en segon lloc, com a responsables de la definició del contingut de l'activitat que el penat haurà de realitzar.

- Pel que fa als penats entrevistats que presentaven indicadors relacionats amb factores de risc de reincidència (consum de tòxics, problemàtiques de salut mental, manca d'habilitats socials i/o laborals), no hem trobat cap cas on s'hagi fet, a iniciativa del supervisor de l'execució, una intervenció clarament dirigida a minimitzar la problemàtica corresponent, ni mitjançant el contingut de l'activitat de TBC, ni mitjançant la derivació a serveis especialitzats.
- No obstant, cal destacar dos casos amb els que s'ha intervingut a posteriori. És el cas d'un penat que, al mateix temps que complia la condemna de TBC, realitzava pel seu compte un tractament de deshabitació i el delegat d'execució de mesures es va coordinar amb el centre de tractament per tal de reforçar els canvis que s'anaven assolint. I un altre cas on el delegat va realitzar un informe positiu d'assessorament sobre el correcte compliment del TBC per un penat estranger que va perdre el dret de renovació de l'autorització de residència a causa dels antecedents penals.

Tot i que ja hem anat fent algunes valoracions respecte a les conclusions recollides, les sintetitzem a l'apartat final d'aquest treball.

7. Projecte pilot d'execució de la pena de TBC dins del context de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Amb l'objectiu general de generar més informació sobre l'execució dels TBC en un entorn més proper i controlat on potenciar la presència dels elements més rehabilitadors identificats per la literatura criminològica internacional, des de la coordinació del Pràcticum de la Llicenciatura en Criminologia de la UAB varem presentar al mes de gener de 2010 un projecte pilot d'execució de la pena de TBC, pensat per tal que un conjunt de penats residents al territori del Vallès Occidental compleixin la seva condemna realitzant tasques d'interès social a la UAB. La gestió i supervisió de l'execució ha estat realitzada per part d'un equip format per 11 alumnes d'últim curs de Criminologia amb la meua coordinació i sota la estricta supervisió del Servei de Mesures Penals Alternatives competent al territori que és qui, per mandat judicial, té assignades les funcions de l'execució.

7.1. Justificació del projecte

La justificació per posar en marxa aquest projecte ha estat triple. D'una banda, s'ha pretès capacitar als alumnes per demostrar com el coneixement científic sobre el fet delictiu pot dotar d'un valor afegit i de major qualitat el treball que es realitza, en general, en l'àmbit professional de la delinqüència i, en particular, en l'àmbit de l'execució de penes en la comunitat. Aquest objectiu ha adquirit durant aquest any més pes que en cap altre ja que del curs 2009 – 2010 ha sortit de la UAB l'última promoció de llicenciats de segon cicle en Criminologia i no serà fins al curs 2013 – 2014 que comptarem amb els primers titulats del nou títol de grau. Treballar per a la inserció professional d'aquests llicenciats és requisit indispensable si volem potenciar que la Criminologia segueixi activa i en continu creixement durant els propers quatre anys.

D'altra banda, s'ha intentat demostrar que davant la situació actual de condemnes de TBC acumulades pendents de complir, és possible trobar vies de compliment que facilitin i agilitzin l'execució sense que això suposi una pèrdua de la qualitat del contingut de la pena, ni del tipus d'intervenció que es realitza amb els penats.

I per últim, s'ha pretès assentar les bases per un estudi comparatiu sobre la percepció dels penats a TBC sobre la presència, durant el compliment de la condemna, del conjunt d'elements que la investigació criminològica ha identificat com a rellevants per potenciar el factor rehabilitador de la condemna. Els penats que han complert el seu TBC dins del marc d'aquest projecte constitueixen un grup control a comparar amb el grup de penats que van finalitzar la seva condemna durant el 2008 i que han format part de la mostra de penats entrevistats en la recerca explicada anteriorment.

7.2. Fases del projecte

El desenvolupament d'aquest projecte ha comptat amb diverses fases que s'han portat a terme des del mes de gener fins a l'actualitat, i que passem a descriure a continuació.

7.2.1. Ampliació del catàleg de places de TBC a la UAB

La UAB ja estava col·laborant amb el Servei de Mesures Penals Alternatives des d'anys enrere, havent acollit a penats per complir TBC en diferents serveis, fonamentalment a la Fundació Autònoma Solidària i al Servei de Manteniment. No obstant això, es va valorar la possibilitat d'ampliar aquest catàleg i de donar un impuls a aquesta col·laboració.

Així, després de realitzar una reunió de presentació del projecte amb els responsables de diferents serveis de la UAB i de fer les propostes per l'ampliació de places, es va anar configurant un nou catàleg on es van mantenir els dos serveis esmentats i en el que es van afegir els serveis de suport logístic i punt d'informació, el de biblioteques, el de medi ambient, el de seguretat i el de fotografia. Es va arribar a un total de 20 places, totes elles per donar compliment als TBC en horari de dilluns a divendres, matins i/o tardes. En l'**annex 3** es recull el catàleg de places generat amb indicació de les tasques desenvolupades i el nombre de places ofertades a cada servei.

Aquesta ampliació ha estat possible gràcies al suport que ens han donat des del govern de la universitat, a través del vicegerent d'ordenació acadèmica, el Sr. Joan Melción, que des del primer moment va creure en les potencialitats del projecte i va impulsar als diferents serveis universitaris a col·laborar. Així mateix, a cada servei s'ha

identificat un referent amb el que s'ha pogut concretar el pla de treball per a cadascun dels penats proposats i que s'ha fet càrrec de la supervisió de les activitats desenvolupades pels penats en coordinació amb l'equip d'alumnes encarregats de fer el seguiment. A tots ells volem mostrar el nostre agraïment per la seva implicació.

7.2.2. Elecció d'expedients a executar

Tenint en compte el nombre d'alumnes participants en el projecte, el nombre d'hores que cadascun havia de realitzar com a pràctiques (60 hores), la càrrega de treball que semblava coherent que l'equip pogués assumir i el total de places generades en el nou catàleg de places de la UAB, es va valorar que el nombre ideal de casos a posar en moviment era 34.

En aquest càlcul es va tenir en compte la probabilitat que al voltant d'un 10% dels penats no es presentés a la primera entrevista i que almenys un altre 10% no reunís les característiques de perfil i disponibilitat horària necessàries per establir un pla de treball amb els serveis de la UAB participants. Feta aquesta consideració, al mes de març de 2010 el Servei de Mesures Penals Alternatives va portar a terme la selecció dels expedients participants, tenint en compte els següents criteris:

- Criteri geogràfic: expedients pendents d'inici dels municipis limítrofs amb la UAB (Cerdanyola del Vallès, Ripollet, Sant Cugat del Vallès i Sant Quirze)
- Durada de la condemna: expedients amb un màxim de 31 jornades. Una major durada hagués dificultat finalitzar l'execució dels TBC dins del curs acadèmic.
- Data de prescripció de la pena: expedients de la zona i de la duració esmentada, amb data de prescripció més propera.

7.2.3. Primeres entrevistes

Seleccionats els expedients, el Servei de Mesures Penals Alternatives va procedir a citar als penats per tal que poguéssim realitzar les primeres entrevistes i donar inici a l'execució. Aquestes es van realitzar al Jutjat de Cerdanyola del Vallès durant els dies 15 i 16 d'abril.

Dels 34 penats citats, en van assistir a la citació 26. Dels que no ho van fer, sis va ser per impossibilitat de localització i dos per estar desplaçats fora de Catalunya. Tots els penats entrevistats havien estat condemnats per delictes contra la seguretat del trànsit (18 per conduir sota la influència de begudes, 7 per conduir sense permís, 1 per excés de velocitat).

Pel que fa a la presència d'antecedents penals, només 1 va reconèixer (durant la primera entrevista) haver estat condemnat per la comissió d'un altre fet delictiu quan era menor. D'un altre ens consta (segons la base de dades del Servei de Mesures Penals Alternatives) que havia estat condemnat prèviament per un delictes d'alcoholèmia a pena de presó suspesa amb la condició de realitzar un programa formatiu de seguretat viària. De la resta no tenim informació contrastada.

Els alumnes van entrevistar als penats per parelles. A cada entrevista es va valorar l'actitud del penat davant del delictes comès i la seva predisposició per al compliment de la condemna. Tots, excepte un d'ells, van reconèixer la seva culpabilitat, tot i que d'aquests gairebé la meitat van relativitzar la gravetat dels fets.

Tanmateix, es van analitzar les característiques personals, socials i laborals dels penats i es va valorar la presència de factors de risc de reincidència i el tipus d'intervenció més adient a realitzar amb cada penat. En tant que tots els penats ho eren per delictes contra la seguretat del trànsit, la valoració del tipus d'intervenció es va realitzar utilitzant una fitxa especialment dissenyada a tal efecte. Aquesta fitxa recull alguns dels indicadors habituals de risc de reincidència i factors de protecció que es deriven de les teories criminològiques sobre les causes de la delinqüència, però també algunes consideracions extretes de l'experiència professional de qui escriu aquestes paraules. No obstant, atès que aquesta eina no ha estat mai validada empíricament, hem de ressaltar que no podem donar-li cap valor científic. De tota manera, ha estat una eina eficaç per fomentar la reflexió dels alumnes participants en

el projecte i per aquest motiu l'adjuntem a l'**annex 4** per si fos d'interès la seva consulta.

També es van recollir dades sobre les aptituds, habilitats, disponibilitat horària, i preferències dels penats com a elements clau per definir les activitats a realitzar en benefici de la comunitat.

Dels 26 penats que es van presentar, només 16 van poder ésser inclosos finalment dins del catàleg de places ofertades per la UAB. La resta tenien només disponibilitat horària durant els caps de setmana (9 penats) o no tenien les habilitats requerides per desenvolupar les tasques acordades (va ser el cas d'una senyora de 57 anys sense recursos econòmics, amb una situació familiar molt desestructurada i amb problemàtica seriosa d'alcohol, que de fet havia estat condemnada per conduir sota la influència de begudes quan tornava de recollir la seva néta de la llar d'infants).

7.2.4. Assignació de places

En finalitzar les entrevistes, cada parella d'alumnes va valorar el tipus d'activitat que el penat podia realitzar, tenint en compte, com ja hem comentat, les seves habilitats i aptituds, la seva disponibilitat horària i, en especial, l'elecció feta pel mateix penat d'entre les places ofertades.

Posteriorment, varem posar en comú les valoracions fetes per cadascuna de les parelles en una sessió de treball conjunta, exposant els arguments per adjudicar una o altra tasca a cada penat i es va elaborar la proposta definitiva que s'havia de passar als referents dels diferents serveis participants a la UAB. Entre els mesos de maig i juny, totes les propostes van ser acceptades i estàvem ja en disposició de concretar els plans de treball.

7.2.5. Formalització del pla de treball

Per la formalització dels plans de treball es van acordar reunions entre els supervisors del servei i els penats, tenint en compte el nombre heterogeni de serveis i citant als penats per grups d'activitat.

Una representació dels alumnes i el referent de cada activitat es van encarregar d'explicar a cada grup de penats en què consistirien les seves funcions i què s'esperava d'ells, fent especial èmfasi en la manera en què el seu treball repercutiria en la comunitat. D'aquesta manera, es va intentar fomentar la responsabilització del penat respecte al correcte desenvolupament de l'activitat. Així mateix, es va elaborar el calendari de compliment de cada penat en atenció a la seva disponibilitat horària i l'horari del servei corresponent.

Els plans de treball acordats van quedar recollits en un document de compromís signat per les parts i que es va fer arribar al Servei de Mesures Penals Alternatives per tal que s'enviés al Jutjat de Vigilància Penitenciària corresponent conjuntament amb un informe inicial d'execució per la seva aprovació final, i pogués tramitar, tal i com exigeix la llei, l'alta a la Seguretat Social a efectes de cobertura sanitària en cas d'accident durant el compliment.

7.2.6. Seguiment

La fase de desenvolupament de l'activitat i que dóna contingut efectiu a la condemna ha estat la que més s'ha allargat en el temps. De fet, a data de setembre del 2010, encara resten quatre penats per finalitzar el compliment.

Durant aquesta fase ha resultat imprescindible una bona coordinació entre l'equip del Pràcticum i els referents de cada àmbit d'activitat de la UAB per tal de fer el seguiment en relació a com s'estaven desenvolupant les tasques i a les possibles incidències que es podien presentar. En aquest sentit, s'ha tingut especial atenció a conductes dels penats que poguessin suposar, d'acord a les disposicions legals, un incompliment dels acords establerts en el pla de treball: absentar-se o abandonar l'activitat injustificadament, tenir un rendiment sensiblement inferior al mínim exigít malgrat les indicacions prèvies del responsable del centre de treball, incomplir reiteradament les instruccions dels responsables relacionades amb l'activitat, tenir una actitud negativa en relació al compliment dels treballs, o arribar tard segons l'horari establert de manera continuada i sense justificació.

Ho comentarem més endavant, però només cal dir que només un penat ha presentat aquest tipus de conductes. Pel que fa a la resta, les úniques incidències presentades han estat les modificacions de calendari per motius personals, laborals o de funcionament intern del servei i que han hagut de ser traspassades al Servei de Mesures Penals Alternatives per portar a terme la modificació adient de la cobertura en la Seguretat Social.

7.2.7. Entrevista de tancament

L'últim dia de TBC de cada penat, una representació d'alumnes es va reunir amb el referent de l'activitat per tal d'elaborar conjuntament l'informe valoratiu del compliment i recollir el registre d'assistència del penat. Aquesta documentació s'ha fet arribar posteriorment al Servei de Mesures Penals Alternatives per tal que aquest pogués validar que tot estava correcte, elaborar l'informe final d'execució i fer-los arribar al Jutjat de Vigilància Penitenciària corresponent.

Aquest mateix dia, els alumnes es van encarregar de passar als penats un qüestionari, configurat a partir del model d'entrevista emprat amb la mostra de penats que van finalitzar el TBC l'any 2008, amb un doble objectiu:

- Servir de tancament del procés personal d'execució de cada penat, a partir de valorar com s'ha desenvolupat el compliment.
- Servir d'eina per recollir les seves percepcions respecte a la presència dels elements que la literatura internacional ha identificat com els més rellevants per afavorir la no reincidència dels penats i, d'aquesta manera, poder comparar les seves respostes amb les donades pels penats entrevistats durant la primera fase de la recerca.

7.3. Resultats del projecte pilot

A l'hora d'analitzar els resultats obtinguts amb el projecte pilot d'execució de TBC dins del context de la UAB, creiem que s'ha de valorar com s'han desenvolupat cadascun dels objectius que ens van servir de justificació en el moment de presentar aquesta proposta. Així doncs, els passem a analitzar individualment.

7.3.1. Pel que fa a la capacitat professional dels alumnes de la llicenciatura de Criminologia participants en el projecte

A l'inici de l'explicació del projecte s'ha dit que ens plantejàvem com a objectiu capacitar als alumnes per demostrar com el coneixement científic sobre el fet delictiu pot dotar d'un valor afegit i de major qualitat el treball que es realitza en l'àmbit professional de la delinqüència (en general) i en l'àmbit de l'execució de penes en la comunitat (en particular).

En aquest sentit, des de la coordinació del Pràcticum podem donar-nos per contents perquè hem vist als alumnes satisfets. Alguns han après més, altres menys (depenent del seu grau d'implicació, fonamentalment), però tots han pogut conèixer de prop quins són els mecanismes d'execució dels TBC mitjançant la seva participació activa. Així mateix, han estat capaços de reflexionar sobre el gran repte que se'ls presenta com a criminòlegs per inserir-se professionalment en un sistema de justícia penal que, de moment, no valora suficientment la necessitat d'incorporar el coneixement científic sobre allò que funciona i el que no per reduir la delinqüència.

7.3.2. Pel que fa a la utilitat de generar vies innovadores d'execució, tot potenciant la posada en pràctica dels resultats de l'evidència científica.

Davant la situació actual d'acumulació de condemnes de TBC pendents de compliment, sorgeix la necessitat de trobar noves vies d'execució que permetin reduir el perill d'ineficàcia de les decisions judicials adoptades davant les infraccions de les lleis penals. Des de la perspectiva del What Works en què s'inclou aquest treball ha quedat palesa la necessitat que aquestes solucions es plantegin sempre tenint en compte què diu l'evidència científica sobre què és més eficaç. Tanmateix no tornarem a entrar en aquest debat ja que a aquestes alçades ja ha quedat suficientment discutit.

No obstant, sí que volem ressaltar la necessitat d'una cooperació activa entre les institucions en tant que aquesta cerca de solucions ha de ser responsabilitat de tots, però també incidint en què aquesta cooperació permet obtenir resultats positius per a totes les parts quan es fa una adequada valoració de què pot oferir i què necessita cadascuna d'elles.

En aquest cas, el Servei de Mesures Penals Alternatives ha ofert un espai que ens ha permès aprendre investigant i ha rebut una ajuda amb l'execució dels seus expedients pendents d'inici, molt d'ells en risc de prescripció. Per la seva part, la UAB ha ofert a un grup de treballadors, responsables de diferents serveis que s'han implicat acuradament en el correcte desenvolupament del projecte, que han dedicat el seu temps a acollir als penats "obrint les portes de casa seva" i han rebut un reforç per al desenvolupament de les seves tasques habituals. Convidem a cada part a fer una reflexió més profunda al respecte i posar-la en comú.

7.3.3. Pel que fa a l'anàlisi comparatiu de la percepció dels penats sobre la presència durant el compliment dels elements amb més potencial rehabilitador.

Les dades recollides corresponen únicament a 12 dels penats participants en el projecte pilot ja que, com hem mencionat anteriorment, encara resten 4 penats per finalitzar el seu compliment. Per aquest motiu, tot i no ser dades concloents són suficients per fer-nos una idea de si els aspectes que hem pogut controlar durant l'execució del TBC amb aquests penats ha tingut algun tipus d'influència diferenciadora respecte als penats entrevistats en la primera fase d'aquest treball.

Mantenint la metodologia que hem utilitzat fins ara, passem a explicar cadascuna de les categories analitzades en l'objecte d'estudi.

- **Valoració del penat sobre el treball realitzat.**

Pel que fa a la valoració dels penats sobre el treball realitzat, hem pogut comprovar que la percepció d'utilitat ha estat major que la manifestada pels penats entrevistats en la primera fase del nostre treball. Tots els penats (menys un) han valorat positivament, almenys, un dels indicadors relacionats amb la utilitat, ja sigui la percepció d'utilitat pel beneficiaris o la utilitat per si mateixos (mitjançant la possibilitat d'aplicar coneixements previs o bé d'adquirir nous coneixements).

Aquesta diferència podria explicar-se pel fet que amb els penats del projecte pilot s'ha incidit especialment en què entenguessin quina era la utilitat del treball que estaven desenvolupant, tant per part dels supervisors dels serveis corresponents com pel que fa a l'equip d'alumnes.

- **Supervisió de l'execució d'acord a paràmetres prosocials**

Pel que fa a la supervisió des de l'entitat, gairebé la meitat dels penats participants en el projecte pilot han valorat molt positivament la relació mantinguda amb els supervisors de l'activitat o amb altres treballadors del servei, verbalitzant haver-se sentit ben tractats i part d'un equip de treball (independentment que hi hagués o no altres penats desenvolupant les mateixes tasques) o verbalitzant haver après d'ells. Aquesta valoració de la supervisió es diferencia substancialment de la manifestada pels penats entrevistats en la primera fase del treball ja que recordem que cap d'aquests penats va verbalitzar haver-se sentit influenciat (ni positivament ni negativament) pels supervisors o per la resta de treballadors de l'entitat.

Aquesta diferència podria explicar-se per la motivació i implicació que han mostrat els referents dels serveis davant la novetat del projecte, tot i que és només la nostra impressió. Hauríem d'estar atents per veure si els penats que puguin vincular-se en el futur amb aquests serveis mantenen aquesta valoració.

Pel que fa a la supervisió des de l'equip d'alumnes encarregats del seguiment no disposem de dades ja que hem valorat que no existia un context suficientment imparcial com per poder preguntar-ho.

- **Percepció de la justícia processal**

Pel que fa a la percepció de justícia processal, no s'han trobat diferències respecte als penats entrevistats en la primera fase que valgui la pena esmentar, sobretot tenint en compte que la fase prèvia a l'execució no l'hem pogut controlar.

No obstant, sí que volem destacar que un dels penats ha hagut de paraitzar el seu compliment a la meitat per què varem rebre una interlocutòria de prescripció de la condemna emesa pel jutjat sentenciador. Tot i que varem

mantenir una conversa telefònica amb el jutjat per tal d'explicar que l'activitat s'havia iniciat, que així s'havia informat al jutjat de Vigilància Penitenciària competent i que el compliment s'estava desenvolupant amb una valoració molt positiva tant per part del penat com per part del servei, no varem assolir cap canvi, explicant-nos que un cop signada la interlocutòria de prescripció el compliment deixa de tenir validesa legal. Comunicada la situació al penat, la seva primera reacció va ser la de pensar que tot el que havia fet fins el moment no havia servit per res.

- **Intervenció sobre les necessitats criminògenes del penat**

Mitjançant la utilització de la fitxa dissenyada per valorar el tipus d'intervenció a seguir amb cada penat, es va valorar que 4 subjectes no tenien conscienciació dels riscos d'una conducció insegura, que 1 subjecte presentava consum abusiu d'alcohol i que 1 altre presentava dificultats tant pel que fa a la conscienciació del delictes com al consum d'alcohol i opiàcies, la manca d'habilitats laborals i la manca d'habilitats per a la resolució de conflictes.

Donades les característiques del projecte, no hem pogut treballar els aspectes que haguessin estat necessaris amb aquests penats. No obstant, sí que ens varem centrar més en el seguiment acurat del penat que presentava més dificultats. De fet, aquest penat va incomplir amb els acords inicials del pla de treball, però es va veure adient intentar reconduir la situació i vincular-lo amb un nou servei del catàleg de places disponibles. Malgrat que amb certes dificultats, el penat ha arribat a donar compliment a totes les jornades imposades menys una i encara a data d'avui no hem estat capaços de localitzar-lo per conèixer els motius de la seva absència aquest últim dia.

8. Valoracions finals i propostes

Amb aquest treball hem intentat explicar còm l'aplicació del TBC ha anat evolucionant des de la seva introducció com a pena al codi penal de 1995 fins l'actualitat, i hem explicat còm els pilars del model d'execució actual s'assenten en criteris logístics i formals més que en criteris substantius d'eficàcia rehabilitadora, d'aquí que li haguem denominat "*model logístic d'execució*".

Hem justificat que la valoració d'acceptabilitat d'aquest model no es pot basar només en la seva capacitat per solucionar el problema de la prescripció i del col·lapse de jutjats i serveis d'execució penal que ha provocat l'increment desproporcionat i no previst de la seva aplicació. I hem defensat que un anàlisi rigorós d'eficàcia ha d'incloure, necessàriament, el coneixement disponible sobre la capacitat de la pena per reduir els nivells de reincidència dels subjectes condemnats.

Hem analitzat els elements que l'evidència científica ha subratllat com aquells amb major potencial rehabilitador, i hem analitzat la percepció de dos grups de penats sobre la presència d'aquests elements durant el compliment del seu TBC, arribant a la conclusió que el model actual d'execució presenta carències, en major o menor mesura, en totes les categories analitzades, i en particular, respecte a la supervisió del compliment d'acord al model pro-social i a l'intervenció sobre les problemàtiques criminògenes.

Hem vist que, tot i que aparentment sembli que el perfil de les persones condemnades a TBC es més normalitzat que el de les persones condemnades a altres tipus de penes, la veritat és que no disposem d'informació precisa al respecte, però sembla existir un conjunt de penats que sí presenten necessitats criminògenes sobre les que s'hauria d'intervenir. I hem justificat per què resulta desitjable que el sistema penal realitzi, doncs, les accions oportunes per assegurar que, quan aquestes necessitats es presenten, els professionals de l'execució compten amb les condicions suficients per poder identificar-les i intervenir a sobre d'elles.

Per tal que el model d'execució del TBC sigui capaç de respondre de manera més competitiva, en termes d'eficàcia rehabilitadora al risc de reincidència que els penats puguin arribar a presentar, creiem que resultaria necessari millorar, fonamentalment, els següents aspectes:

1. S'ha de potenciar el treball dels professionals de l'execució com a responsables d'una bona avaluació inicial del penat per detectar l'existència o no de factors criminògenes rellevants. A tal efecte, s'ha d'oferir als professionals eines estandarditzades i amb rigor científic que facilitin aquest encàrrec.
2. S'ha de potenciar el caràcter prosocial de l'execució, fonamentalment quan s'hagin identificat en el penat factors de risc de reincidència. També en aquesta funció tenen un paper bàsic els supervisors de l'execució (delegats d'execució de mesures) mitjançant el reforç positiu dels comportaments antidelictius, el foment d'habilitats per a la resolució de problemes i la millora de la qualitat de les relacions interpersonals.
3. S'ha de potenciar la percepció dels penats sobre la utilitat del treball que realitzen, la qual cosa es pot assolir explicant-los millor el sentit de l'activitat i com opera com a benefici pels seus destinataris. Els supervisors de les entitats són figures clau a tal efecte, doncs tenen una funció importantíssima en la configuració de la reacció general del penat a l'experiència del treball, facilitant la comprensió del valor del treball i ensenyant nous coneixements o habilitats professionals. Per tal d'afavorir el compliment d'aquests objectius creiem indispensable que les entitats col·laboradores siguin conscients de quin és el seu paper dins l'execució de la condemna i com poden arribar a influenciar al penat.
4. Igualment, resulta imprescindible que les entitats de compliment valorin positivament el treball que el penat realitza, és a dir, garantir que l'activitat que el penat realitza impliqui verdaderament un benefici per a la comunitat. Per això, és important examinar bé en quines àrees (i cóm) els penats poden resultar realment d'utilitat. A tal efecte, creiem també que s'hauria potenciar el debat sobre cóm mesurar el benefici que ha comportat l'activitat del penat un cop finalitzada. La realització de jornades participatives amb les entitats col·laboradores pot servir per fomentar aquestes reflexions.
5. Per tal de millorar la percepció de justícia processal, s'hauria d'incidir en el tipus de participació i el tipus d'informació que es dona als penats abans d'imposar el TBC, de manera que es pugui facilitar la percepció de la seva

condemna com a resultat del seu propi comportament i no com una imposició arbitrària. Així mateix s'ha de fomentar la coordinació entre els jutjats i els serveis d'execució ja que tots treballen amb la mateixa finalitat. La formació en matèria d'execució de TBC dels advocats i del personal que treballa als jutjats resulta fonamental a tal efecte.

El proper 23 de desembre de 2010 entrarà en vigor una nova reforma del Codi Penal, provenien de la Llei Orgànica 5/2010. Pel que fa al TBC, aquesta llei modificarà l'actual caràcter dual de l'elecció del jutge davant delictes contra la seguretat vial (recordem que fins ara, presó o multa + TBC), donant la possibilitat d'escollir entre presó, multa o TBC i modificarà a més, les penes privatives de llibertat que actualment estan establertes per la venda de còpies fraudulentament d'obres emprades pel dret d'autor (art. 270), substituint-les per penes de multa i TBC.

Totes dues modificacions afectaran, probablement, de forma significativa el panorama actual de l'aplicació del TBC, doncs, cal preveure una disminució de condemnats per delictes contra la seguretat vial, i un increment del nombre de penats d'origen estranger en situació de residència irregular. Estem, doncs, davant les portes d'una quarta etapa en l'història de l'execució penal del TBC a Espanya, i desitgem que sigui una etapa marcada per l'incorporació al model d'execució, dels resultats evidenciats científicament sobre allò que millor funciona per potenciar la eficàcia rehabilitadora de la pena.

9. Bibliografia

BLAY GIL, E. (2007). *Trabajo en Beneficio de la Comunidad: regulación y aplicación práctica*. Barcelona: Atelier.

BLAY GIL, E. (2007). "El Trabajo en Beneficio a la Comunidad como pena para la violencia familiar". *Revista de Derecho Penal y Criminología*, 2ª Época, núm. 19, pp. 397-426

BLAY GIL, E. (2007). "Nueve tópicos acerca del trabajo en beneficio de la comunidad: la necesidad de una discusión basada en conocimientos empíricos". *InDret. Revista para el análisis del derecho*, vol. 4, pp. 1-18.

CHAPMAN, T.; HOUGH, M. (1998). *Evidence Based Practice. Guide to Effective Practice Probation*, Home Office Probation Unit. United Kindom. Disponible en línea.

http://www.cjsw.ac.uk/cjsw/files/EVIDENCE_BASED_PRACTICE.PDF

CID MOLINÉ, J. (1997). "El Trabajo en beneficio de la comunidad". Cid, J.; Larrauri, E. (coords). *Penas alternativas a la prisión*. Barcelona: Bosch.

CID MOLINÉ, J. (2009). *La elección del castigo*. Barcelona: Bosch.

CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL (2009). Informe d'aprovació del Projecte pel que es modifica el RD 515/2005, de 6 de maig, pel que s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de TBC i de localització permanent, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat.

<http://www.poderjudicial.es/eversuite/GetDoc?DBName=dPortal&UniqueKeyValue=80202&Download=false&ShowPath=false>

FISCALIA GENERAL DE L'ESTAT. Memòria 2009, referent a l'any 2008. http://www.fiscal.es/cs/Satellite?cid=1247140096569&language=es&pagename=PFiscal%2FPPage%2FFGE_contenidoFinal

INVESEBREU N° 48 (2009). Butlletí de difusió de recerques: "Perfil dels penats per delictes contra la seguretat del trànsit". Centre d'Estudis Jurídics i Formació

Especialitzada. Generalitat de Catalunya.

<http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/Invesbreu48.pdf>

KILLIAS, M.; AEBI, M.; RIBEAUD, D. (2000). "Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment? Results of a Controlled Experiment" A: *The Howard Journal*, núm. 39, pp. 40-57.

LLEI ORGÀNICA 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domestica i integració social dels estrangers <http://www.boe.es/boe/dias/2003/09/30/pdfs/A35398-35404.pdf>

LLEI ORGÀNICA 15/2003, de 25 de novembre, per la que es modifica el Codi Penal, <http://www.boe.es/boe/dias/2003/11/26/pdfs/A41842-41875.pdf>

LLEI ORGÀNICA 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures Integrals contra la Violència de Gènere <http://www.boe.es/boe/dias/2004/12/29/pdfs/A42166-42197.pdf>

LLEI ORGÀNICA 15/2007, de 30 de novembre, per la que es modifica el CP en matèria de seguretat viària http://www.boe.es/boe_catalan/dias/2007/12/04/pdfs/A05114-05117.pdf

LLEI ORGÀNICA 5/2010, de 22 de juny, per la que es modifica la Ley Orgánica. 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. Publicada en el BOE el 23 de junio de 2010. <http://www.boe.es/boe/dias/2010/06/23/pdfs/BOE-A-2010-9953.pdf>

LONEY; K. et al. (2000). *Pro-social modeling. Repost on implementations on hostels*. National Probation Service for England and Wales. Disponible en línia: www.westyorksprobation.org.uk/deliverfile.php?id=26.

REIAL DECRET 515/2005, de 6 de maig, per el que s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de Treballs en benefici de la comunitat i de localització permanent, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat <http://www.boe.es/boe/dias/2005/05/07/pdfs/A15660-15664.pdf>

REIAL DECRET 2131/2008, de 26 de desembre, pel que es modifica el Reial Decret 782/2001, de 6 de juliol, per el que es regula la relació laboral de caràcter especial

dels penats que realitzin activitats laborals en tallers penitenciaris i la protecció de seguretat social dels sotmesos a penes de Treballs en benefici de la comunitat <http://www.boe.es/boe/dias/2009/01/19/pdfs/BOE-A-2009-869.pdf>

REIAL DECRET 1849/2009, de 4 de desembre, pel que es modifica el Real Decreto 515/2005, de 6 de maig, que estableix les circumstàncies de execució de les penes de treballs en benefici de la comunitat i de localització permanent, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat <http://www.boe.es/boe/dias/2009/12/05/pdfs/BOE-A-2009-19564.pdf>

REIAL DECRET 820/2010, de 25 de juny, pel que es regula la concessió d'una subvenció directa a favor de Creu Roja Espanyola per al desenvolupament dels Tallers de Seguretat Viària (TASEVAL) dirigits a penats a Treballs en benefici de la comunitat en delictes contra la seguretat del tràfic, durant el exercici 2010. <http://www.boe.es/boe/dias/2010/06/26/pdfs/BOE-A-2010-10148.pdf>

REX, S.; GELSTHORPE, L. (2002). "The Role of Community Service in Reducing Reoffending: evaluating Pathfinder Projects in UK. *The Howard Journal*, vol. 41, pp: 11-325.

REX, S. et al. (2002). "Crime Reduction Programme. An evaluation of Community Services. Pathfinders Projects. Final report 2002". A: *Research, development and statistics directorate, Occasional Paper 87*. London: Home Office.

RODRÍGUEZ MANZANERA, L. (2007). "¿El quehacer criminológico devaluado?". A: *Biblioteca Jurídica Virtual del Instituto de Investigaciones Jurídicas de la UNAM*, pp. 231-240. <http://www.bibliojuridica.org/libros/6/2506/13.pdf>

SECRETARIA DE SERVEIS PENITENCIARIS, REHABILITACIÓ I JUSTÍCIA JUVENIL (SSPRJJ) (2009). Butlletí semestral d'informació estadística bàsica, Desembre 2009. http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/butlleti_serveis_penitenciaris_desembre2009.pdf

TORRES, N. (2006). "La pena de Trabajo en Beneficio de la Comunidad: estudio empírico sobre su aplicación en Lleida". *Revista de Derecho Penal y Criminología*, nº 17, pp. 279-312.

TROTTER, C. (1993). *The supervision of offenders: What Works? A study undertaken in Community Based Corrections, Victoria*. Sydney: Victorian Office of Corrections.

TYLER, T. (1990). *Why People Obey The Law*. New Heaven: Yale University Press.

VARONA, D. (2004). "La reforma de las penas no privativas de libertad: ¿un paso adelante en el sistema de penas alternativas a la prisión?". *Revista Española de Investigación Criminológica*, nº 2, pp 1-14.

www.criminoliga.net/contenidos/revistacontenido/2/AC0404.pdf

10. Annex

- ANNEX 1. Model d'entrevista
- ANNEX 2. Fitxa de recollida de dades
- ANNEX 3. Catàleg de places generades a la UAB dins del projecte pilot d'execució de TBC
- ANNEX 4. Fitxa de valoració del tipus d'intervenció amb penats condemnats a TBC delictes contra la seguretat del trànsit.

ANNEX 1. El model d'entrevista

Entrevista TBC

L'objectiu d'aquesta entrevista és conèixer la seva opinió i la seva experiència en relació al compliment de la pena de treballs en benefici de la comunitat. Les respostes seran tractades sota estricta confidencialitat i no se li mostrarà a cap persona que no estigui involucrada en la investigació.

Es tracta d'un total de 42 preguntes i la durada aproximada de l'entrevista és de 50 minuts.

Sobre la percepció de justícia processal.

1. Abans d'entrar a parlar sobre el seu TBC, podria explicar el motiu pel qual va ser condemnat a complir aquesta pena?
2. Havia estat condemnat anteriorment per alguna altra causa? En cas afirmatiu, quin tipus de condemna li va ser imposada?
3. Quin tipus d'advocat (ofici o particular) va tenir? Està satisfet amb la defensa que va rebre? Si no està satisfet per què?
4. Es va conformar amb la petició del ministeri fiscal abans que se celebrés el judici oral?
5. Si no accepta la responsabilitat dels fets, Per què va acceptar la conformitat?, i si no es va conformar per què creu que va ser declarat culpable?
6. Si no es va conformar, en quin moment va prestar el seu consentiment a la realització d'un TBC com condemna?
7. Abans de prestar el seu consentiment per a complir els TBC havia estat informat de què eren i en què consistien? Qui li va informar? Coneixia les causes que podien implicar no complir amb la pena imposada?
8. En general, com considera que va ser el tracte que va rebre per part de la policia? I per part del jutge?

Sobre el treball realitzat.

1. On va realitzar el TBC? (Si ha estat en més d'una entitat, per favor expliqui cadascuna d'elles i els motius del canvi).
2. Quin tipus de treball se li va encomanar? (Si va realitzar diferents treballs, per favor expliqui cadascun d'ells)
3. El delegat li va preguntar quin tipus de treball volia realitzar? Va aconseguir el tipus de treball que volia? En quina mesura va poder participar en el disseny del pla de treball?
4. S'acorda del nombre d'entrevistes que va realitzar amb el delegat abans de concretar-se el lloc en el qual compliria el TBC?
5. Per què creu que el delegat li va adjudicar aquest treball? Li va explicar el motiu?
6. Recorda el dia de la signatura del document de compromís? On va anar? Qui estava present? Li van quedar clars els detalls del pla de treball? I les conseqüències de d'incompliment?
7. Quantes hores i quants dies a la setmana dedicava al compliment dels treballs en benefici de la comunitat?
8. Era compatible amb el seu horari laboral? el compliment del treball li va suposar algun trastorn en la seva vida diària?
9. Com es desplaçava fins al lloc de treball? Quina càrrega econòmica li va implicar el desplaçament?
10. Va estar en contacte amb les persones beneficiàries del treball que va realitzar? Creu que aquestes persones van trobar el seu treball útil? Per què?
11. I vostè, es va sentir útil?
12. Va Poder aplicar els seus coneixements professionals en el treball adjudicat? De quin tipus?

13. Va Poder adquirir nous coneixement mentre va realitzar el treball encomanat?
De quin tipus?
14. Creu que el TBC li ha estat útil de cara a millorar les seves opcions laborals en el futur? De quina manera?
15. Va tenir faltes d'assistència al treball? Va Poder justificar-les? A qui les va justificar?
16. Quan va finalitzar el TBC havia complert totes les hores? Qui li va informar de la finalització?

Sobre la intervenció d'acord a paràmetres prosocials.

1. Quina relació va tenir amb el supervisor de l'entitat? I amb la resta de treballadors de l'entitat?
2. Creu que van ser molt estrictes amb vostè? Es va sentir tractat correctament per ells?
3. Creu que ha après una mica de la seva relació amb ells?
4. Manté algun contacte amb l'entitat o les persones amb les quals va realitzar el treball?
5. Va sentir que el delegat va estar pendent de com anava el compliment del TBC en l'entitat?
6. Com d'estricta creu que va estar el seu delegat amb la seva actitud i amb el treball realitzat?
7. Va realitzar alguna entrevista de valoració amb el seu delegat al finalitzar el compliment?
8. Creu que ha après una mica de la seva relació amb ell?

Sobre la intervenció respecte a necessitats criminògenes

1. Abans o durant el compliment del TBC va tenir problemes del tipus:
  - a) Problemes familiars
  - b) Problemes d'allotjament

- c) Problemes laborals
  - d) Problemes legals
  - e) Problemes de consum
  - f) Problemes de salut
2. Va parlar d'això amb el seu delegat de mesures? I amb el supervisor del lloc de treball?
  3. Va demanar ajuda o consell? Quin tipus d'ajuda va rebre? Li van posar en contacte amb altra persona o servei que li pogués ajudar?
  4. Ha millorat la situació d'aquests problemes, des de llavors fins a ara?

Valoració global de la experiència

1. Des del punt de vista personal, Com creu que ha estat de beneficiós el TBC?
2. Creu que li ha estat útil per a reflexionar sobre el delictes comès? Creu que el compliment del TBC li ajudarà, en alguna manera, a no cometre més delictes en el futur?
3. Des que va iniciar el TBC ha estat condemnat o acusat per algun altre delictes? (comesa després d'estar condemnat a complir el TBC).
4. Què destacaria com aspecte més positiu de l'experiència del TBC?
5. Què destacaria com aspecte més negatiu de l'experiència del TBC?
6. Si pogués tornar a triar el tipus de TBC a complir, quin treball li agradaria realitzar?

ANNEX 2. La fitxa de recollida de dades

GRUP: *SENSE Antecedents*   *Altres MPA*   *Antecedents PRESÓ*

DADES PERSONALS

Nom i Cognoms _____

Sexe: *Home* *Dona*   Any naixement: _____   Edat: *fins 31* *més de 31*

Nacionalitat: *Espanyola* *Estrangera* _____   Situació legal _____

Població _____

Dades de contacte _____

DADES DEL PROGRAMA:

Delicte:

- *VIAL* : *Alcoholèmia*   *Conducció temerària*   *Conducció sense permís* _____
- *VIOLÈNCIA DOMÈSTICA*: *Lesions VIDO*   *Maltracte familiar*   *VIDO habitual*   *Contra familiars*
Amenaça o Coacció   *Calúmnia o Injúria* _____
- *PATRIMONI*: *Danys*   *Furt*   *Robatori* _____
- *ALTRES* _____

Data delicte _____   Data resolució _____   Data 1ª entrev. _____

Duració TBC _____   *Pena directa*   *Substitució*

Condemnes complementàries   *OA*   *Prohib. ús armes*   *Retirada permís conduir*   *Multa*

Jutjat i procediment _____

Equip _____   Tècnic _____

ANTECEDENTS PENALS:

- *NO* _____
- *MPA 1*   Tipus _____   Duració _____   Delicte _____   Any _____
- *MPA 2*   Tipus _____   Duració _____   Delicte _____   Any _____
- *PRESÓ 1*   Delicte _____   Any _____   Centre _____   Duració _____   Sortida: cond. def.
- *PRESÓ 2*   Delicte _____   Any _____   Centre _____   Duració _____   Sortida: cond. def.

Observacions: (reg. disciplinari, incidències, participació activitats, etc) _____

DADES SOCIO - PERSONALS:

Nivell d'estudis _____

Situació professional _____

Situació econòmica (Ingressos, prestacions...) _____

Situació familiar (càrregues, estat civil, anteced. familiars...) _____

Situació socio-sanitària (consum , Serveis Socials, disminucions, medicació, malaltia diagnosticada ...) _____

DADES PROCEDIMENT:

Acceptació culpabilitat _____

Tipus procediment JR PA _____

Tipus advocat Particular Ofici Grau satisfacció amb advocat _____

Conformitat judici Si No _____

Info sobre TBC abans acceptació condemna Si No Qui _____

Percepció neutralitat procediment Policia Judici _____

DADES EXECUCIÓ:

Entitat _____

Tipus activitat _____

Duració compliment _____ (Data Inici _____ Data Final _____)

Horari compliment _____ Adequació obligacions: laborals familiars Altres _____

Incidències durant l'execució

- o PARALITZACIÓ Per baixa medica Per compliment altra condemna Atres _____
- o CANVIS D'ENTITAT Nombre canvis _____ Causes _____
- o REQUERIMENT per possible incompliment Causes _____
- o Altres _____
- o Resolució de la incidència: AMB intervenció judicial _____ SENSE intervenció judicial _____

Grau participació disseny pla de treball _____

Relació beneficiaris _____

Percepció utilitat beneficiaris _____

Percepció utilitat pròpia (adquisició habilitats) _____

Relació responsable/companys entitat _____

Relació dem _____

Aspectes individuals treballats durant la intervenció _____

Derivació Serv.Soc. Derivació CSM Derivació CAS Derivació Progr. Inserció Lab Altres _____

Percepció conseqüències negatives col·laterals _____

Reflexió sobre fets _____
_____

Percepció canvis assolits _____
_____

Percepció víctima _____
_____

Grau satisfacció justícia _____
_____

Percepció reincidència futura _____
_____

Altres aspectes a destacar:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Valoració risc reincidència _____
_____

Valoració grau adequació intervenció _____

_____
_____
_____
_____

ANNEX 3: Catàleg de places generades a la UAB pel desenvolupament del projecte pilot

SERVEIS UAB	TASQUES TBC
Servei de Seguretat: s'encarrega de la seguretat dels espais del campus en situacions habituals i extraordinàries	Tasques de suport en el control d'estacionaments anti-reglamentaris en les instal·lacions del campus (3 places)
Servei de Fotografia de la Facultat de Ciències de la Comunicació: gestiona el manteniment de la pagina web de la universitat	Tasques d'arxiu i escàner de fotografies institucionals per tal de incorporar-les a la web de la universitat. (1 plaça)
Servei de Manteniment: s'encarrega del manteniment de les instal·lacions del campus de Bellaterra	Tasques de suport al manteniment del campus (pintura, jardineria i paleta) (5 places)
Deixalleria Cerdanyola-Campus: dona servei a la comunitat universitària i al públic en general, facilitant la disposició correcta de residus que no es recullen domiciliàriament.	Tasques de reforç als treballadors de la deixalleria en la recepció, classificació i emmagatzematge dels residus. (2 places)
Servei de Biblioteques: dona suport bibliogràfic i documental a les activitats docents i de recerca que es duen a terme a la UAB.	Tasques de suport administratiu i arxiu (2 places, una a la biblioteca de la Facultat de Ciències Socials i una altra a la Hemeroteca central)
Servei de consergeries de les facultats: dona suport logístic a les facultats i serveix com a punt d'informació	Tasques de suport en la preparació dels materials de matrícula i beques i revisió de sistemes de prevenció d'incendis, entre d'altres. (2 places, Fac. de Filosofia i Lletres)
Fundació Autònoma Solidària: té com a missió el contribuir a la construcció d'una universitat més solidària i més compromesa amb la realitat social, mitjançant la promoció de la participació voluntària de la comunitat universitària com a instrument per a la integració de col·lectius en risc d'exclusió.	Tasques de suport administratiu en campanyes de voluntariat i sensibilització (1 plaça)
TOTAL PLACES: 16	

ANNEX 4: Valoració del tipus d'intervenció en TBCs per delictes contra la seguretat

NECESIDADES DE INTERVENCION	FACTORES DE PROTECCION
a) Historial de infracciones contra la seguridad viària	a) Conciencia del reproche social hacia la conducta
b) El hecho provocó daños materiales	b) Capacidad de aprender por la experiencia
c) El hecho provocó víctimas reales	c) Capacidad de buscar alternativas para evitar que el hecho se vuelva a repetir
d) El hecho estuvo acompañado de detención policial, delito de desobediencia o delito contra la autoridad	d) Reprobación del hecho en su entorno social
e) Mantenimiento de la conducta que provocó el delito	e) Esta ajustado en su pareja, su trabajo y otras áreas de su vida
f) Comisión del delito en horario laboral	f) Buena predisposición para el cumplimiento de la condena
g) Comisión del delito acompañado de amigos o familiares	
h) Problemática de consumo de alcohol y/o drogas	
i) Negación o racionalización del delito	
j) Escasa conciencia de los riesgos de una conducción insegura	
k) Nula motivación para el cambio	
l) Poca predisposición para el cumplimiento de la medida	
m) Recursos personales deficientes (déficit sociales, excesivo aislamiento o pobreza extrema)	

La **intervención durante la ejecución** de la condena debería poner especial hincapié en las ss. áreas:

1. **CONTROL DE LA EJECUCIÓN.** Seguimiento del correcto cumplimiento de la condena.
2. **CONDUCTA VIÀRIA.** Toma de conciencia de los riesgos de una conducción insegura y responsabilización social.
3. **CONSUMO DE SUSTANCIAS.** Consumo responsable de alcohol y/o drogas
4. **FUNCIONAMIENTO SOCIAL.** Fomento de habilidades de competencia social (empatía, habilidades de relación, control de la ira, solución de problemas sociales, autoestima) o de habilidades laborales, vinculos sociales (cumplimiento de horarios, trabajo en equipo, etc)